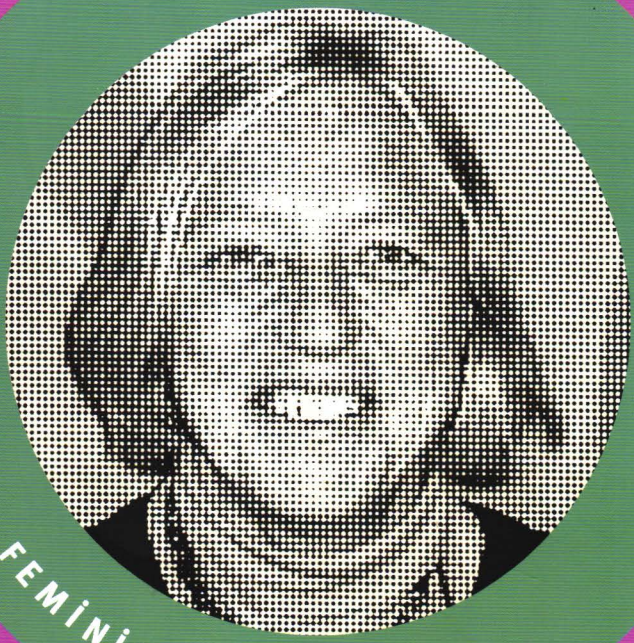
6

FEMİNİST KİTAPLIK

JULIET MITCHELL

KADINLAR: EN UZUN DEVRİM

Juliet Mitchell

KADINLAR: EN UZUN DEVRİM

Türkçesi: Gülseli İnal - Gülnur Savran - Şirin Tekeli
Feraye Tınç - Şule Torun - Yaprak Zihnioğlu

a

agorakitaplığı

Feminist Kitaplık 3

Kadınlar: En Uzun Devrim
Juliet Mitchell

İngilizce'den çeviren: Gülseli İnal - Gülnur Savran - Şirin Tekeli
Feraye Tınç - Şule Torun - Yaprak Zihnioğlu
Kapak tasarım: Mithat Çınar
Dizgi: Sibel Yurt

© 1966, Juliet Mitchell
© 2006; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Agora Kitaplığı'na aittir.

Birinci Basım: Eylül 2006

ISBN: 9944 - 916 - 46 - 3

Baskı ve Cilt: Kitap Matbaacılık
Tel: (0212) 501 46 36

AGORA KİTAPLIĞI
Gümüşsuyu Mahallesi Osmanlı Yokuşu,
Muhtar Kâmil Sokak No: 5/1 Taksim/İSTANBUL
Tel: (0212) 243 96 26-27 Fax: (0212) 243 96 28
www.agorakitapligi.com

1
SOSYALİST TEORİDE KADINLAR

Kadınların durumu diğer toplumsal grupların durumlarına benzemez. Benzememesinin sebebi, kadınların çok sayıda birbirinden ayrı tutulabilir birimler oluşturmalarından değil, bir bütünlüğün (insan türünün) yarısı olmalarından gelir. Kadınlar temeldir, yerleri doldurulamaz; bu yüzden, başka toplumsal gruplarla aynı şekilde sömürülmezler. Onların varlığı insanlık durumu açısından temel bir öneme sahiptir, ancak kadınlar ekonomik, toplumsal ve siyasal rolleri bakımından kenarda köşede kalmışlardır. Kaderlerini ölümcül kılan da bu çelişkili konumlarıdır; te-

mel bir önem taşımanın ve fiilen kenarda köşede kalmanın bir ve aynı zamanda gerçekleşiyor ve gerçekleşmekte olmasıdır. Kadınların erkekler dünyası içindeki konumları, ezilen bir azınlığın konumuyla kıyaslanabilir, fakat kadınlar aynı zamanda erkekler dünyasının dışında var olurlar. İleri sanayi toplumlarında kadınların çalışması, ekonominin bütünü içinde çok marjinal bir önemdedir. Yine de erkek, kadının bu çalışmasıyla doğal koşulları değiştirir ve toplumu yaratır. Dolayısıyla, üretimde bir devrim gerçekleşene kadar emekteki durum, kadınların konumunu erkekler dünyasının içerisinde tutacaktır. Fakat kadınlara, kendilerine ait bir evren de sunulmuştur: aile. Kadının kendisi gibi aile de doğal bir şey gibi görünür, oysa aile kültürel bir yaratıdır. Ailenin oluşmasında ya da oynadığı rolde, kadınların karakteri ya da rolünden daha fazla ölçüde kaçınılmaz olan hiçbir şey yoktur. Doğallık atfedilerek savunulmak istenen bu rol, verili toplumsal tipleri Doğa'nın kendi veçheleriymiş gibi gösteren ideolojinin işlevidir. Her iki olgu da paradoksal bir şekilde, idealize edilerek yüceltilebilmektedir. 'Gerçek' kadın ve 'gerçek' aile, huzur ve bolluk imgeleridir; oysa her ikisi de pekâlâ şiddetin ve çaresizliğin yuvası olabilmektedirler. Görünüşteki bu doğal hal, insanların kültüre doğru çetin yolculuğunda daha çekici kılınarak da gösterilebilir. Ancak Marx'ın Altın Antik Dünya'nın burjuva mitleri hakkında yazdıkları, kadınlar âlemine de tam olarak denk düşmektedir: "...Bir şekilde, antik insan-

ların çocukça dünyası üstün görünür; gizli şekillere, formlar ve yerleşik sınırlara baktığımız sürece bu gerçekten böyledir. Antik çağ dar kapsamlı bir tatmin sunar, oysa modern dünya bizi tatminsiz bırakır ya da kendisiyle tatmin olduğu bir noktada kaba ve sıradan hale getirir."

Kadınların tâbiliğinin bir sorun, kurtuluşlarınınsa bir gereklilik olduğu, on dokuzuncu yüzyılın bütün büyük sosyalist düşünürlerince kabul ediliyordu. Bu kabul, devrimci hareketin klasik mirasının bir bölümünü oluşturmaktadır. Yine de, yirminci yüzyılın ortalarında bu sorun, neredeyse tamamen görmezlikten gelinmemiş olsa bile hayli uzun bir süre sosyalistlerin uğraştığı sorunlar arasında ikincil bir konuma itilmişti. Hatta belki de başka hiçbir temel sorunun kadınların kurtuluşu meselesi kadar unutuluşa terk edilmediğini söyleyebiliriz. İngiltere'de, püritenizmin kültürel mirası solu her zaman güçlü biçimde etkilemiştir, bu yüzden, özünde tutucu olan inançlar, başka açılardan kendilerini 'ilerici' sayan insanlar arasında enine boyuna yayılabilmiştir. Bu tür tutumların en klasik örneğini Peter Townsend'in olağanüstü saptamasında görmek mümkündür:

> Sosyalistler, geleneksel olarak, aileyi ya görmezlikten gelmişler, ya da açıktan açığa onu zayıflatmaya çalışmışlardır; bu tutumun gerekçesi olarak da akraba kayırmayı ve aile bağlarının kişisel başarıları kısıtlamasını göstermişlerdir. Toplumu, aile dışında bir temele oturtmaya çalışan aşırılıklar, acı bir şekilde başarısızlığa uğramıştır. Bir

> sosyalistin arkadaşlarına 'kardeş', bir komünistin de 'yoldaş' diye hitap etmeleri manalıdır. Hayattan alınacak en temel doyum, bir ailenin üyesi olmanın ve o aileyi yeniden üretmenin verdiği doyumdur. Bu gerçeği gizlemekle hiçbir şey elde edilmez.[1]

Bu yüzden, Kadın Kurtuluşu Hareketi, ilk yükseldiğinde böyle bir hareketin gerekliliğinden tamamen habersiz olan bir sosyalist bilincin üzerine geldi. Bu cahil karşı-devrim nasıl ortaya çıkmıştı? Nasıl olmuştu da kadınların durumu çağdaş sosyalizmin suskun kaldığı bir alan haline gelmişti? Bu yüzyılın ilk yıllarında *Woman in the Past, Present and Future* adlı eseri Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde en çok okutulan kitaplardan biri olan August Bebel şöyle der:

> Her sosyalist, emekçinin kapitaliste bağımlı olduğunun farkındadır ve başkalarının -özellikle de kapitalistlerin kendilerinin- bunu görememelerini anlayamaz; ama aynı sosyalist, çoğu kez, kadınların erkeklere bağımlı olduğunu göremez, çünkü bu mesele, az ya da çok yalandan, kendi sevgili benliğini ilgilendirmektedir.[2]

Ne var ki, bu psikolojist ve ahlâkçı açıklama tarzı, doğru olmakla birlikte, kesinlikle yetersizdir. Gerçek sebepler çok daha derinlerde yatar ve yapısaldır. Bu sebepleri ele al-

---

1) Peter Townsend, "A Society for People", *Convictlon*, der. Normon Mackenzie, 1958 içinde, s. 119-120.

2) August Bebel, *Die Frau und der Sozialmus*, 1883 (Ingilizce çevirisi: H.B. Adams Walter, *Woman in the Past, Present and Future*, 1885, s. 113). [Bu eserin Türkçesi için bkz. *Kadın ve Sosyalizm*, Toplum Yayınevi, Ankara, 1974.]

mak, benim bu çalışmada güttüğüm amacın dışında kalan geniş boyutlu bir tarihsel araştırmayı gerektirir. Ancak burada şu noktayı kesin bir dille vurgulayabilirim. Bu meselenin sosyalist tartışmalarda giderek daha az yer almasının (Kadın Kurtuluşu'nun yükselişini kısmen bu şekle bürünen kadının durumuna ilginin azalması tahrik etmiş olabilir) açıklaması, yalnızca gerçek tarihsel süreçte aranmamalıdır, aynı zamanda bu konunun sosyalist klasiklerde geleneksel tartışılma şeklinin baştan beri taşıdığı zaafı da göz önüne almak gereklidir. Çünkü, geçen yüzyılın bütün eserlerinde sorunun önemi vurgulanmakla birlikte, meseleye hep *teorik bir çözüm* getirilmektedir. Bu yaklaşımların ne derece sınırlı olduğu sonradan da aşılabilmiş değildir.

Fourier, erken sosyalistler arasında kadın kurtuluşunun ve cinsel özgürlüğün en ateşli ve en verimli savunucusuydu. Bir yazısında şöyle diyordu:

> Bir tarihsel çağ içinde değişim, her zaman kadınların özgürlüğe doğru ilerleme derecesiyle saptanabilir; çünkü kadın ile erkek arasındaki, zayıf ile güçlü arasındaki ilişki, insan doğasının vahşete karşı zaferinin en belirgin olduğu yerdir. Kadınların özgürlük derecesi, genel özgürleşmenin doğal ölçüsüdür.[3]

Marx bu saptamayı onaylayarak *Kutsal Aile*'de aktarır. Ancak bu çalışmasında, erken dönem yazılarının özelli-

3) Charles Fourier, *Théorie des Quatre Mouvements, Oeuvres Complètes* (1841), I. Cilt içinde, s. 195, akt. Karl Marx, *The Holy Family*, 1845, İngilizce çevirisi: 1956, s. 259.

gine uygun biçimde bu saptamasını daha evrensel ve felsefi bir anlamla kuşatmıştır. Marx'a göre, kadınların özgürlüğü, yalnızca cinsel özgürlüğe büyük önem atfeden Fourier'nin düşündüğü anlamda bir insanlaşma ölçüsü olmayacaktı. Başka bir deyişle, kadınların özgürlüğü, insancıllığın kabalığı yenmesi anlamına gelen ve uygarlık çerçevesi içinde tanımlanmış bir insanlaşmanın ötesinde, insanın hayvan karşısında, kültürün doğa karşısında ilerlemesi anlamındaki daha temel bir insanlaşmanın ölçüsü olacaktı:

> Erkeğin kadınla ilişkisi, insanın bir başka insanla kurduğu ilişkilerin en *doğal* olanıdır. Bu yüzden, bir ilişki, insanın doğal davranışının ne ölçüde insanileştiğini ve kendi *insanal özünün* kendisi açısından ne ölçüde *doğal* öze dönüştüğünü, kendi *insan doğasının* onun açısından ne ölçüde *doğa* haline geldiğini gösterir.[4]

Bu tema, Marx'ın erken dönem yazılarının çok tipik bir temasıdır.

Fourier'nin düşünceleri, ütopyacı ve ahlâkçı uyarılar olmanın ötesine geçmiyordu. Marx bu düşünceleri kullandı ve insanlık tarihinin felsefi bir eleştirisiyle bütünleştirerek, dönüştürdü. Yine de, Fourier'nin kadınların durumunu genel toplumsal ilerlemenin bir ölçüsü olarak gören anlayışını, bir soyutlama olarak korudu. Bu, gerçekte, söz konusu

4) Karl, Marx, *Private Property and Communism*, 1844; *Early Writings*, 1844, Ingilizce'ye çeviren: T.B. Boltomore, 1963 içinde, s. 154.

anlayışı salt bir simge haline getirmektir: özgül içeriğini boşaltmak pahasına, soruna evrensel bir önem atfetmek anlamına gelir. Simgeler, ya kendi dışlarında bir şeye anıştırmada bulunurlar, ya da o başka şeyden türetilirler. Marx'ın erken dönem yazılarında 'kadın' antropolojik bir kendindelik *(entity)*, oldukça soyut bir ontolojik kategoridir. Buna karşılık, daha sonraki çalışmalarında, asıl kaygısı aileyi betimlemek olan Marx, aileyi zamana ve mekâna göre farklılaşan bir olgu olarak görür:

> Doğal olarak, Cermen-Hıristiyan aile formunun mutlak ve son aile formu olduğunu savunmak, bu özelliği Eski Roma, Eski Yunan ya da Doğu aile şekillerine atfetmek kadar saçmadır; kaldı ki, bunların hepsi bir arada alındığında tarihsel gelişme içinde bir dizi oluştururlar.[5]

Marx'ın, aile konusunda daha sonraki eserlerinde söylediklerinde en çarpıcı yön, kadın meselesinin aile analizi içinde kaybolmasıdır: Salt kadın olarak kadının bahsi bile geçmez! Dolayısıyla, Marx, erken dönem yazılarında kadınlar konusundaki genel felsefi formülasyonlardan, daha geç dönemindeki metinlerinde aile üzerine özgül tarihsel yorumlar yapmaya doğru bir seyir sergilemiştir. Bu iki tutum arasında ciddi bir kopukluk vardır. Fakat her ikisinde de ortak çerçeveyi, ekonominin ve mülkiyetin evriminin analizi oluşturmaktadır.

---

5) Karl Marx, *Capital*, I, 1867, 1961 basımı, s. 490.

ENGELS

Marx'ın ölümünden sonra, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*'nde bu tezleri sistemleştirmek Engels'e kalmıştı. Engels, cinsiyetler arası eşitsizliğin, belki de, insan türünün ilk uzlaşmaz çelişkisi *(antagonism)* olduğunu iddia ediyordu. Engels'e göre, ilk sınıf uzlaşmazlığı, "tekeşli evlilikte kadın ile erkek arasındaki uzlaşmazlığın gelişmesiyle aynı evreye rastlar; ilk sınıf baskısı da, kadın cinsinin erkek cinsi tarafından baskı altına alınmasıyla aynı evreye".[6] Teorisinin büyük bölümünü Morgan'ın büyüleyici ama yanlış antropolojik araştırmalarına dayandıran Engels'in bu konuda birçok değerli sezgisi vardı. Ekonomist açıklamalarının anahtarını oluşturan miras, yazara göre, önceleri anasoyuna dayalıydı; sonra bu miras, servetin artmasıyla babasoyuna dayalı oldu. Bu değişim, kadınları gerileten en büyük darbeydi. Böylece, kadının bağlılığı hayati bir önem kazanırken, tekeşlilik de geri döndürülemez bir şekilde yerleşti. Evli kadın, ortaklaşmacı ataerkil ailede bir kamu hizmetçisi iken, tekeşli aileyle birlikte özel hizmetçi oldu. Gerçekte, Engels'in yaptığı, kadın meselesini kadının çalışma yeteneğine indirgemektir. Bu yüzden de, kadının ezilmesinde birincil etken olarak onun fiziksel zayıflığını gösterir. Kadının sömürülmesiniyse, ortak mülkiyetten özel mülkiyete geçiş evresine yerleştirir. Kadının aşağı ko-

6) Friedrich Engels, *The Origin of the Family, Private Property and the State*, 1884, Marx-Engels, *Selected Works, II*, 1962 içinde, s. 225.

numunun sebebi çalışmamak olduğuna göre, onun kurtuluşunu da çalışmak getirecektir:

> ...kadınlar toplumsal olarak üretken çalışmanın dışında bırakıldıkları ve ev işine hapsedildikleri sürece, kadınların kurtuluşu ve erkeklerle eşitliği imkânsızdır ve öyle de kalmak zorundadır. Kadınların kurtuluşu ancak kendilerinin üretimde, geniş ölçüde ve toplumsal boyutlarda yer alabilmeleri sağlandığı ve evişi onları çok az uğraştırmaya başladığında mümkün olur.[7]

Ya da:

> Kadınların kurtuluşunun birinci öncülü, bütün kadın cinsinin yeniden *toplumsal* sanayi alanına sokulmasıdır... Bu ise tek tek ailelerin, toplumun ekonomik birimleri olma özelliklerinin yok edilmesini öngörür.[8]

Engels böylece, kadınların ezilmesinin kökeni konusundaki analizine şematik olarak uyan bir çözüm bulmuştur. Dolayısıyla, Marx'ın ve Engels'in eserlerinde kadınların durumu, aile üzerine tartışmalardan kopuk, ya da aileye göre ikincildir. Aile meselesinin kendisi de zaten, yalnızca özel mülkiyetin bir önkoşulu olarak ikincil konuma itilmiştir. Marx ve Engels'in çözümleri, ya bu açıkça ekonomist vurguyu taşır, ya da bağlamını kaybetmiş bir spekülasyon alanına girer.

---

7) *A.g.y.*, II, s. 311.
8) *A.g.y.*, II, s. 233.

Engels'in izleyicisi olan Bebel, kadınların ezilmişliğini bir program çerçevesi içinde açıklamaya çalışmıştı. Salt bu ezilmişliği ailenin ve özel mülkiyetin evriminin yan ürünü saymak yerine, ezilmişlik olgusunun kendisini ele almıştı: "Ezelden beri baskı, kadınların ve emekçilerin ortak yazgısıydı... *Kadın, köleliği tadan ilk insandır, henüz köleler var olmadan da o bir köleydi.*"[9] Bebel, Marx'a ve Engels'e katılarak, kadının bağımlılığını açıklamada fiziksel eksikliğin önemini kabul ediyordu; ancak bir yandan miras olgusunu vurgularken, öte yandan da bir başka biyolojik öğenin, yani kadının annelik işlevinin, onu ekonomik bakımdan erkeğe bağımlı kılan temel sebeplerden biri olduğunu savunmaktaydı. Bu saptama can alıcı önemdedir, ancak Bebel de cinsiyetler arası eşitliğin sosyalizm olmadan gerçekleşemeyeceğini belirtmekten öteye gidememiştir. Bebel'in geleceğe ilişkin görüşü, geçmişi betimleyişinden oldukça kopuk, müphem bir düştü. Stratejik bir kaygısının olmayışı, onu gerçeklikten kopuk, iradeci bir iyimserliğe itmekteydi. Gerçi Lenin'in kendisi birkaç somut öneri getirmiştir, fakat o da, sosyalizmin kadın kurtuluşuna *a priori* denk düştüğünü belirtmekle yetinen ve sosyalizmin kadının durumunu nasıl dönüştüreceğini somutlayarak göstermeyen bir düşünce geleneğini miras almıştır: "Kadınlar yalnızca genel olarak siyasal hayatta değil, günlük ve evrensel kamu hizmetlerinde de bağımsız şekilde yer almadıkça, bırakın

9) August Bebel, *a.g.y.*, s. 7.

sosyalizmi, tam ve yerleşik bir demokrasiden bile söz etmenin anlamı yoktur."[10] Şimdiye değin, kadınların kurtuluşu, kural koyucu bir ideal olmanın ötesine geçememiş, sosyalist teoriye -yapısal olarak bütünleştirilmemiş- bir yama gibi kalmıştır.

İKİNCİ CİNS

De Beauvoir'ın devasa çalışması *İkinci Cins** için bunun tam tersi geçerlidir. Söz konusu eser, bu konuya şimdiye kadar yapılmış en büyük (bağımsız) katkıdır. Burada, odak noktasını çağlar boyunca kadının statüsü oluşturur. Ancak ilginç bir nokta vardır bu eserde: Sosyalizm, eserin sonunda, kısık sesli sonsözde tuhaf şekilde olumsal bir çözüm olarak belirir. De Beavoir'ın getirdiği en önemli teorik yenilik, kadınların tâbiliğinin 'ekonomik' ve 'yeniden üretime dayalı' açıklamalarını, her ikisinin de psikolojik yorumunu yaparak birleştirmektir. Erkek, öteki bilinçlere karşı çıkarak kendisini bir özne ve özgür bir varlık olarak ortaya koyar. Hayvanlardan farklıdır: yarattığı ve (kendisini yeniden ürettiği için değil) icat ettiği için. Ancak, kendisine, çocuklarında somutlaşan düzmece bir 'ölümsüzlük' atfederek özgürlüğünün külfetinden kurtulmaya çalı-

10) V. I. Lenin, *The Tasks of the Proletariat in Our Revolution*, 1917, *Collected Works*, XXIV içinde, s. 70.

*) Bu eser Türkçe'de *Kadın* adıyla üç cilt olarak yayımlandı. 1. ve 2. ciltler: 1970. 3. cilt: 1969, Payel Yayınları, İstanbul. (ç.n.)

şır. Hem kendi bilincini yansıtan bir başka bilinci hapsetmek, hem de güven içinde (gayrı meşruluk korkusuyla) kendisinin diyebileceği çocuklar edinebilmek için kadını egemenliği altına alır. Bu görüşlerin hiç kuşkusuz oldukça önemli bir ağırlığı vardır, ancak çok zamandışı *(atemporal)* kavramlardır bunlar: De Beauvoir, özgürlük gibi bir şeye duyulan temel 'ontolojik' isteği, ya mülkiyet sistemi içindeki miras saplantısının, ya da kadının bundan doğan köleliğinin ardındaki itici güç olarak görmektedir; bu tür bir isteği sosyalizmin neden değiştireceği hiç açık değildir burada. Gerçekten de, sonradan kendisi, kitabının bu yönünü idealizme düşmekle eleştirecektir:

> Ilk ciltte bugün daha materyalist bir yaklaşımı benimsemeliyim. Kadının *öteki* olduğu anlayışını ve bundan doğan ikilikçi (Manichean) tezi, arz ve talep olgularına dayandırmalıyım, idealist ve *a priori* bir bilinçler arası mücadeleye değil. Bu düzeltme, sonradan argümanımın geliştirilmesinde hiçbir değişikliği gerektirmeyecektir.[11]

Ancak De Beauvoir, bu idealist psikolojik açıklamanın yanı sıra, Ortodoks bir ekonomist yaklaşıma da başvurmaktadır. Bu, I. Cilt'te, yazarın konuyu ele alışında kesin bir evrimciliğe yol açar: Açıklama, kadının durumunun, zaman içinde farklı toplumlarda aldığı değişik şekillerin geriye dönük bir anlatısına dönüşmüştür. Yazar bu değişik

11) Simone de Beauvoir, *Force of Circumstance, a.g.y.*, s. 192.

şekilleri temel olarak mülkiyet sistemi ve onun kadınlar üzerindeki etkileri açısından ele almaktadır. Ayrıca bu anlatıya, çeşitli tarih-üstü temaları ekler; ezeli ve ebedi kadın üzerine söylenceleri, çağlar boyunca kadın tiplerini, edebiyatta kadınların ele alınış şekillerini... Bunlar, De Beavoir'ın argümanının temel yapısını değiştirmez. Sonunda da, kadının kurtuluşuna ilişkin beklentiler herhangi bir tarihsel gelişmeden oldukça kopuk kalır.

O halde, kadınların durumu sorunuyla ilgili klasik sosyalist yazının esas olarak ekonomist bir vurgu taşıdığını belirtmek gerekir: De Beauvoir'ın önemle üzerinde durduğu nokta, kadının yalnızca özel mülkiyet kurumuna bağımlılığıdır. Biyolojik konumu, kadının hem çalışma ilişkilerinde bir üretici olarak güçsüz oluşunun, hem de yeniden üretim ilişkilerinde mülk olarak taşıdığı önemin temelini oluşturmaktadır. De Beauvoir'ın yorumu, her iki etkene de psikolojik bir görünüm vermektedir; ama tartışma çerçevesi evrimci bir çerçevedir ve her şeye karşın, gelecek adına inandırıcı bir tablo sunmakta açıkça başarısız kalmaktadır; sosyalizmin, kendisini oluşturan 'uğraklar'dan biri olarak kadınların kurtuluşunu kapsayacağını söylemenin ötesine geçememektedir.

Kate Millett'in yakınlarda çıkan *Sexual Politics** adlı kitabı da sosyalist bir görüş açısından kaleme alınmıştır. Millett, kitabının en önemli bölümünün, *patriyarka* (ataerki)

*) Türkçe'de *Cinsel Politika* adıyla yayımlanmıştır; Payel, 1973. (ç.n.)

teorisini geliştirdiği birinci bölüm olduğunu söyler: Patriyarka, erkeklerin iktidarlarını kurmaları ve denetimlerini sürdürmelerini sağlayan cinsel politikadır. Kitabın geri kalan bölümü, 1830'dan 1960'lara değin cinsel ilişkiler tarihini, psikolojinin kadınlık kavramına katkılarını, çağdaş 'sosyal bilimler'in bakış açılarını, ailenin devletçe yönlendirilmesinin iki en önemli tipik örneğini (Nazi Almanyası ve SSCB) ve ötekilerin her birinden daha uzun olan bir bölümde de, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl edebiyatında ortaya çıkan kadın ve cinsellik kavramlarını ele almaktadır. Böyle sunulunca rastgeleymiş gibi gözükse de bazen bütün çıplaklığıyla ortaya çıkan bir bağlantı, bu sayılanların, yalnızca, 'patriyarka teorisi'nin çeşitli uygulama örnekleri olmadıklarını, aynı zamanda teorinin geliştirilmesinde öze ilişkin katkılar olduğunu göstermektedir.

Millett, patriyarkal toplumun her yanını sarmış olan, erkeğin tahakkümü ve kadının boyunduruk altında tutulması sisteminin toplumsallaşma aracılığıyla kurulduğunu, ideolojik araçlarla sürdürüldüğünü ve kurumsal yöntemlerle korunduğunu ortaya koyar. Yazar, bize patriyarkanın *belirtilerini* ve başarı sağlamada kullandığı bazı araçları anlatırken, gücün hak olmadığını gösterir, ama bence, kendi başına güç siyaset de değildir. Patriyarkanın nasıl olup da fiilen işlediği sorusu, bu işlerliği sağlayan yöntemlerin birbirlerine eklemleniş biçimlerini söz konusu eden patriyarkanın nasıl işlediği sorusundan farklıdır. Başka bir deyişle, erkek egemenliği hayatımızın her alanına öylesine sızmış-

tır ki, kendi işlerliğini sağlayan değişik yöntemleri gözlerden saklar. Bu yöntemlerden bazılarını ayırmakla Millett, paha biçilemeyecek bir iş yapmıştır; ancak hâlâ, bu sezgileri bir 'teori'de bütünleştirmek için hepimizin çalışması gerekiyor. Deneyimlerimizin oluşturduğu, görünüşte ayrımlaşmamış olan yığından (ya da karışıklıktan), onu böyle gösteren mekanizmaları çekip çıkarmak durumundayız; sonra da, bu karmaşık bütünü oluşturan karmaşık mekanizmaların (ya da çelişkilerin) karmaşık iç bağlantılarını çözmemiz... Bence, Millett'ın çalışmasının zayıflıklarından birisi, değişik mekanizmaları *birbirinden ayırmış* olmasına karşın, aralarındaki ilişkileri ele almamış olmasıdır; böyle yapmakla yazar, patriyarkanın sürdürülmesinde her öğenin gelişigüzel, karmakarışık ve *eşit oranda* katkısı olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Millett'ın listesine başka şeyler de eklenebilir, listede sayılanların sırası da değiştirilebilir; fakat çalışma belli bir yapıdan yoksundur. Bu sonuç bana tesadüfen doğmuş gibi gelmiyor: Patriyarka kavramını kendi başına bir siyasal sistem olarak kavramanın özünde yatan bir sorundur bu. Her şeyden önce, *genel sistem* diye bir şey olamaz. Patriyarka evrenselmiş gibi görünebilir; ancak ilkin bu evrensellik, patriyarkayı ayakta tutan ideolojinin bir parçasıdır; ayrıca patriyarka, birbirinden farklı siyasal sistemlerde ortak özellikler sergilese de, bu ortak öğeler her özgül örnekle değişik bir bireşim içinde bulunur. Her siyasal sistem, her zaman özgül bir toplamdır. Bu, sistemin bize, sistem üzerine yaptığımız bilimsel araştırmala-

rın temeli olarak sunduğu ideolojik formülasyonlarına (bu örnekte 'evrenselliğe') kuşkuyla yaklaşmamızı gerektirir. Bir başka sorun da şudur: Belli bir siyasal sistem, özgül bir üretim tarzına (ya da onun bir kesitine) bağımlıdır: Patriyarka, üretim tarzının sürekli bir parçası olmasına karşın, *kendi başına* bir üretim tarzı değildir; her ekonominin gerekli bir yönüdür, ama ekonomiyi belirlemez. Patriyarkayı bir sınıf sistemiyle özdeşleştirerek Millett, sosyalist bir analizden uzaklaşıp feminist bir analize yaklaşır. Onun kitabı Kadın Kurtuluşu Hareketi'nin ortaya çıkışından sonra yazıldığına göre, bu özdeşleştirme kendi başına ilgi çekicidir.

Çünkü, hem radikal feministlerin hem hareket içindeki sosyalist kadınların tepki gösterdikleri şey, klasik sosyalist teorinin yetersizliğidir. Kadın Kurtuluşu Hareketi de, çağdaş sosyalist grupların teorilerinden daha kaba olan pratikler ekseninde kurulmuştur.

SOSYALİST PRATİK VE KADINLARIN KURTULUŞU

Amerika'da, bundan önceki ve hatta günümüzdeki solcu (siyah olsun beyaz olsun) erkekler, bizim açımızdan korkunç bir deneyimdi. Aynı tablo, daha önce de belirtildiği üzere, Paris grubu için de geçerliydi; İngiltere ve Hollanda'da durum biraz daha iyiydi; İskandinav ülkelerindeyse, yararı kuşkulu olmakla birlikte oldukça daha iyiydi. Sosyalist gruplar kadınların durumuna 'saygı'yla yaklaştıkları za-

man da, bu 'saygı', sözcüğün kapitalist toplumda yüklenmiş olduğu baba tavrı *(paternalism)* ve mistifikasyonun bütün sonuçlarını içeriyordu. Öte yandan, yine çağdaş toplumda olduğu gibi, 'saygı'nın olmadığı durumlarda onun yerini canilik almıştır: eş (karı) ve orospu ikilemi gibi bir şeydir bu.

Ellen Willis, Washington'da 1969'da, Yeni Sol'dan ilk kopuşta beyaz kadınlarla beyaz erkekler arasında geçen çatışmayı anlatır. O zamanlar Kadın Kurtuluşu Hareketi fiilen doğmuş durumdaydı, fakat başka devrimci gruplarla huzursuz (yoksa kutsal olmayan mı demek lazım?) bir ittifak içindeydi. Bu karşı karşıya gelme, hareketin öteki radikal örgütlerin 'tavizciliği' ve cinsiyetçi politikalarının tamamen dışında durmak isteyen bir kolu olan radikal feminizmin kurulmasına yol açtı. Çatışmanın çıkmasına fırsat hazırlayan olay da, Başkan Nixon'ın başkanlık törenine karşı düzenlenen gösteriydi. Bir grup kadın, oy kullanmanın, Amerika'da kadınların ezilmişliğinin herhangi bir yönünü değiştirmede etkili olamayacağını vurgulamak için seçmen kartlarını yakmaya hazırlanıyorlardı.

Ellen Willis izlenimlerini şöyle anlatır:

> Mobe'nin *Guardian*'daki ilanında, savaşa son verilmesi ve Siyahlarla İspanyol kökenli Amerikalılara özgürlüklerinin sağlanması çağrısı var: Kadınların kurtuluşundansa hiç söz yok. Bir başka gruptaki kadınlar, erkeklerden de seçmen kartlarını yok etmelerini istememizi öneriyorlar. Anlaşılan, onlar bizim eylemimizi, seçimlere dayalı siyasete karşı basit bir hareket olarak yorumladılar; oyla yatıştı-

rılmanın feministlerce özellikle reddedilmesini temel alan bir bakışları yok onların.

Emilip yutuluyoruz gibi garip bir duygu var içimde. Mesajımızı iletme fırsatını bulacak mıyız, yoksa sadece Sol'un önemli (yani, erkek yönelimli) kollarına destek vermeye mi geldik? Bizim grubumuz, hareketteki erkek şovenliğine saldıran bir konuşma yaparak bu meseleyle yüzleşmeye karar veriyor.

Dave Dellinger, savaşı ve ırkçılığı sarsıcı bir dille yeren bir konuşmayla toplantıyı açıyor.

"Kadınlardan bahsetmek yok mu, sersem!" diye bağırıyorum ben.

"Ve... [geveleyerek] Kadın Kurtuluşu Hareketi'nden özel bir mesaj," diye ekliyor. Sıramız geliyor. Washington grubundan M. konuşmak üzere ayağa kalkıyor. Bu konuşma, siyaset içindeki erkeklere karşı yapılacak olan konuşma değil; o, gündemdeki ikinci konuşma; bu, sadece kadınlar hakkında zararsız bir radikal söylev. Ama bir tek şey var: Güzel bir kadın, kadınlar hakkında konuşuyor. Çıldırıyor erkekler. "Çıkartın!" "Onu sahneden indirin ve s...!" Farkında olmadan, "Sokaklara dönmeliyiz" gibi çift anlama çekilebilecek sözler söylendiğinde açıkça bağırıyorlar, yuhalıyorlar, alaylı kahkahalar savuruyorlar. New York grubunun temsilcisi S. (Shulamith Firestone) mikrofona gelip, kadınların artık erkek ayrıcalıklarını ortadan kaldırmayı içermeyen bir sözde-devrime katılmayacaklarını söyleyince, bu, Kadın Kurtuluşu'nun bilinçli bir siyasetinin açıklanmasından ziyade kendiliğinden bir öfkenin patlaması gibi duruyor. Seçmen kartı meselesine geldiğimizde artık tir tir titriyorum. Radikal erkekler bile 'Red-

neck'ler* gibi davranmaya itilebiliyorlarsa (Kuzey Carolina Üniversitesi'ndeki bir gösteride erkek bozguncular, bir Kadın Kurtuluşu grubunun üzerine işemişlerdi), başkalarından ne beklenebilir? Kendimizi neyin içine atmışız? Bu arada, Dellinger bize sahneden inmemiz için yalvarıyor: "Kendi iyiliğiniz için," diye de ekliyor. Peki, neden erkeklere seslerini kesmelerini söylemiyor?[12]

Bu da Paris'ten, Mayıs devrimcilerinin barınağı olan Vincennes'den bir sahne:

Ortalıkta dolaşırken bir yandan da özellikle kadınlara bildiri dağıtıyorduk. Yaklaşık 100 kişilik bir topluluk bizi sürekli izliyordu; çoğu ters ters bakıp düşmanca bakışlar fırlatıyorlardı. Kendimizi erkeklerden gelecek önemli tepkilere karşı hazırlamıştık, hatta korkuyorduk bundan; ama yine de şiddetin bu kadar yaygın ve yoğun olmasını beklemiyorduk. Siyasete katılmış erkekler karşımıza geçmiş, hakaretler yağdırıyorlardı hepimize: "Lezbiyenler!", "Soyunun!", "Sizin sağlam bir s...'e ihtiyacınız var..."[13]

İster işçi sınıfı hareketi olsun, ister Siyah ya da öğrenci hareketi, hiçbir sol hareket bu deneyimle çelişecek bir örnek veremez.[14] Radikal feminizm, yani kadınların ezilmesinin *ilk*

*) ABD'de Güney'de zenci aleyhtarı olan yoksul çiftçilere verilen ad. (ç.n.)

12) *US*, New York, Ekim 1969, s. 113-115; akt. Celestine Ware, *a.g.y.*, s. 35-37.

13) *Black Dwarf*, Cilt XIV, Sayı 37, 5 Eylül 1970, s. 15.

14) Sosyalist ülkelerdeki kadınların durumu da pek umut verici değildir. Bkz. Millett, *a.g.y.* (SSCB konusunda); ve Chris Camarano, *Leviathan*, Cilt II, Sayı 1 (Küba konusunda). Bunlar Kadın Kurtuluşu Hareketi'nin eleştirisine iki örnektir.

ve en önemli ezilme olduğu inancı, bu tür bir sosyalizmin küllerinden anka kuşu gibi doğdu. Sosyalizmin (kapitalist toplumun bilimsel analizini sunmanın ötesinde) *tek* devrimci siyaset olma konumunu yeniden kazanması için, kadınlara karşı pratikte işlediği günahları da, teorisinde kadınlara yer vermeyerek işlediği koskoca günahı da affettirecek bir şeyler yapması gerekir. Birçok Kadın Kurtuluşu grubu Marksist sosyalizme bağlılıklarını koruyorlar. Bu kadınların amacı, kapitalizm analizindeki ustalığı emperyalistleşmiş feodal ülkelerdeki devrim koşullarını açıklayacak kadar gelişmiş olan bu teoriyi tamamlamak. Bu kadar gelişkin bir teorinin, üretim tarzındaki her türlü değişime karşın, şimdiye dek olan kadın ezilmişliği de dahil olmak üzere bütün baskı şekillerini kavramamızı sağlayabileceğini umuyorlar. Analizlerindeki çok önemli farklılıklara karşın radikal feminist ve sosyalist kadın kurtuluşu grupları, devrimci bir siyaseti paylaşıyorlar; aralarındaki bu ortaklık, kullandıkları birçok temel kavramda da ortaya çıkıyor.

FEMİNİZM

Feminizm bütün kadınları bütünsel bir ezilmişlikte birleştirir; yani, her kadını kapsar feminizm. Feminizm siyaseti, buna uygun olarak bütünsel bir saldırıdır. Feminizm teorisi de bunu destekler: İlk işbölümü, aynı zamanda ilk defa ezenlerin ve ezilenlerin ilk ortaya çıkmasıydı; öte yandan, ilk işbölümü de kadınla erkek arasındaki işbölümüy-

dü. Burada ilk tahakküm şekline öncelik tanınması gerekir; haliyle, ilk ortadan kaldırılması gereken tahakküm şekli de o olmalıdır. Bu, şiirsel bir adalet anlayışı; pekiyi, bunun siyasal olarak içerdiği yönleri nelerdir?

Shulamith Firestone'un *Cinselliğin Diyalektiği* adlı uyarıcı kitabı, bugüne dek feminist teorinin en çok geliştirildiği eserdir. Radikal feminizm, Marksist analizlerde kadınların ezilmişliğinin geniş bir ölçekte kavranmasında gözlenen yetersizliğin, Marksist kadınların inandığı doğrultuda Marksist teorinin bu alandaki kronik azgelişmişliğinden *değil*, teorinin kendi sınırlarından kaynaklandığını saptamıştır. Başarısızlık, dikkatlerin bu konuya yöneltilmemesinde değil, teorinin kuşattığı alanın sınırlılığında yatmaktadır.

> ... tarihsel materyalizmi, dar anlamda Marksizan olan teoriyi de içerecek biçimde genişletmeliyiz; tıpkı görelilik fiziğinin Newton fiziğini geçersiz kılmayıp, çevresine bir daire çizerek uygulama alanını (görece) daraltmasında görüldüğü gibi. Çünkü üretim araçlarının, hatta yeniden üretim araçlarının mülkiyetine kadar uzanan bir ekonomik teşhis her şeyi açıklayamaz. Gerçekliğin, doğrudan ekonomiden kaynaklanmayan bir düzeyi vardır... Biz, cinsiyetin kendisine dayanan materyalist bir tarih görüşü geliştirmek için çaba harcayabiliriz.[15]

Amipe benzeyen radikal feminizm, Marksizmi midesine indirecek. Tarihsel temel, sınıfa dayalı ekonomik determi-

15) Shulemith Firestone, *a.g.y.*, s. 6.

nizm değil, ondan da önceye giden, cinsiyetler arası doğal bölünmedir. Bir materyalist olarak Firestone, nesnel fizyolojik cinsel farklılıkların göreli ağırlıklarını tam anlamıyla tanımaktadır. Onun argümanı şöyledir: İnsan türünün dişisiyle erkeğinin birbirinden farklı olduğu kuşku götürmezdir, ancak önemli olan farklılık, çocuk doğurma yetisidir. Bu, yalnızca, çocuk doğurma yetisi kadınları ezmek için toplumsal düzlemde sömürüldüğünden dolayı böyle değildir; çocuk doğurmanın öneminin, *kendi başına* gaddar ve acılı bir deneyim olmasından da ileri gelmektedir. Dolayısıyla, devrim yalnızca özgül, tarihsel bir toplum formuna (örneğin, kapitalizme) karşı değil, Doğa'ya (ve onun bütün insanlık kültüründeki aşılamamış tezahürlerine) karşı bir devrimdir:

> Feministler, yalnızca *Batı* kültürünün hepsini değil, kültürün kendi örgütlenme şeklini ve bunun da ötesinde, doğadaki düzeni sorgulamak zorundadırlar... Marx-Engels'in sınıf uzlaşmazlığı analizi ekonomik devrim açısından ne kadar kapsayıcı idiyse, feminist devrim açısından da cinsiyetler arası savaşın dinamiği üzerine o kadar kapsayıcı bir analize ihtiyacımız olacak bizim. Hatta daha da kapsamlı bir analiz geliştirmemiz gerekecek. Çünkü biz, daha geniş bir problemle, yazılı tarihin berisinde, hayvanlar âlemine dek uzanan bir ezilmeyle karşı karşıyayız.[16]

Tıpkı, ekonomik sınıfların ortadan kaldırılmasının ekonomik 'aşağı sınıf'ın (proletaryanın) başkaldırmasını ge-

16) *A.g.y.*, s. 2.

rektirmesi gibi, cinsiyete dayalı sınıfların yok olması için de buradaki aşağı sınıfın (kadınların) başkaldırması gerekir. Her iki durumda da devrim, bir ayrıcalığı elde etmek amacıyla değil, ayrımları ortadan kaldırmak içindir. Bu, hem materyalist analizin genişletilmesidir, hem de devrimin içerdiği anlamların genişletilmesi:

> Sınıf analizini bir adım öteye, cinslerin biyolojik bölünmesinde yatan köklerine götürmeye çalıştık. Sosyalistlerin görülerini bir kenara atmış değiliz; tersine, radikal feminizm onların analizini genişletir ve bu analize, nesnel koşullarda daha da derinde yatan bir temel sunar ve böylece onun bağrında taşıdığı çözümsüzlüklerin birçoğuna açıklama getirir.[17]

Cinsiyetler arası bölünmenin maddi temeli üreme sistemi olduğuna göre, bu bölünmenin yok edilmesinin devrimci aracı da, insanın bunu aşabilmesini sağlayan bilimsel yeteneğidir. Bilim Doğayı fetheder. Ekolojik devrim, en nihayetinde biyolojik temeli ortadan kaldıracaktır. Her ikisi de muazzam çaplı teknolojik ilerlemelerin mümkün olduğu bir bağlamda, insanlığın ilkel, baskıcı ve hayvanca koşullarda yaşamasının çelişkilerinden doğmuş olan feminizm ve yeni ekolojik teknoloji, birlikte yükselmektedirler. Hem feminizm hem de yeni ekolojik teknoloji, insanın cenneti yeryüzüne biraz daha yaklaştırmak için *yapabileceklerini yerine getirmemiş olmasını protesto etmek amacıyla*

17) *A.g.y.*, s. 13.

ortaya çıkmıştır. Şayet yollarında engellenirlerse, bu tek bir anlama gelecektir: İnsanlık, onulmaz bir tutuculukla, cehennemi (yani, kronik nüfus fazlasını, açlığı, rezilce angaryaları, acıyı, gebeliği ve hastalığı) yeğlemektedir... Feminist ve ekolojik devrimi kucaklamaksa, sibernetiğin ve başka teknolojik ilerlemelerin, insana şevk vermeyen her tür çalışmaya, yani fabrikada ve çocuk yatağının başında harcanan her türlü emeğe son verecektir.

> Feminist bir devrim, yeni bir ekolojik dengenin kurulmasında en belirleyici etken olabilir: Nüfus patlamasına dikkat çekilmesi, ağırlığın üremeden doğum kontrolüne kaydırılması ve yapay üreme yöntemlerinin sonuna dek geliştirilmesi yolundaki talepler, biyolojik ailenin baskılarına bir alternatif oluşturacaktır; insanın çalışma ve ücretle ilişkisini değiştirerek, insan faaliyetini 'iş' olmaktan çıkarıp 'oyun'a (faaliyet için faaliyete) dönüştürerek sibernetik, ekonomik işleviyle aile birimi dahil olmak üzere ekonominin baştan aşağı yeniden tanımlanmasına imkân tanıyacaktır. Teknoloji, erkeğe toprağı alnının teriyle işlemesini, kadına da acı ve zahmet içinde doğurmasını öngören çifte laneti kaldıracak ve ilk kez insanca bir hayatı mümkün kılacaktır.[18]

Dünyanın ezilen çoğunluğunun önünü açacak devrim olan radikal feminizm, tüp bebeklerini, bebek yetiştirme çiftliklerini, 'Büyük Birader'in denetimini, 'Yeni Dünya'nın*

18) *A.g.y.*, s. 228-229.

*) Türkçe'de bu adla çıkan Aldous Huxley'nin *Brave New World* adlı eserine gönderme yapılıyor. (ç.n.)

ve '1984'ün dehşetinin dışına çıkaracak; bunların insanca bir temelde hayata geçirilmesiyle nihayet insanlığı acılı biyolojinin tuzağından kurtaracaktır. Böylece, kültür sonunda doğayı alt edecek ve 'nihai devrim' gerçekleşmiş olacaktır.

Bu analiz bazı çok anlamlı kavrayışlara (kadınlarla çocukların birlikte ezildikleri, temel bir aile ilişkileri düzeninin bütün kültürlere sızmış olması ve ezilme psikolojisi gibi) yol açmaktadır. Firestone'un, kadın, gebelik, 'âşık olma' gibi kavramların etrafındaki mistifikasyonları sorgulaması çok kutlanacak bir çabadır. Fakat temel öncül nerede kalmıştır? Cinselliğin *Diyalektiği*'ne ne olmuştur? Ya, tarihsel materyalizmin genişletilmesi? Marksist sınıf analizini, cinsiyetler arası bölünmeyi de içine alacak şekilde genişletmenin materyalistçe olduğu açıktır; ancak bu özellik analizi kendi başına ne tarihsel kılar, ne de diyalektik. Aslında, bu yaklaşım bizi tam da diyalektik materyalizmin keşfinden önceki ikilikçi (düalist) anlayışa götürür. Geleceğin teknolojik-ekolojik devriminin, biyolojik ve kültürel ikilikleri (örneğin, erkek/dişi) aşacağını ve uyumlu hale getireceğini söylemek, hiçbir şekilde, bu devrimin diyalektik bir uğrak *(moment)* olduğu anlamına gelmez. Diyalektik materyalizm, içindeki bütün öğelerin birbirleriyle çelişki içinde oldukları karmaşık (ikilikçi olmayan) bir yapıdan hareket eder; bu çelişkiler bir noktada birleşebilir, patlayabilir ve aşılabilir, ama yeni bileşim bu kez de başka bir karşıtlıkla çelişkiye girecektir, insan toplumu çelişkilerle doludur ve

hep böyle kalacaktır. Karmaşık yapı, hiçbir zaman, Firestone'un öne sürdüğü türden basit bir bütün olamaz:

> Bundan sonraki kültürel devrim Eril (Teknolojik Tarz) ile Dişil'in (Estetik Tarz) yeniden bütünleşmesi olacaktır. Bunun sonucunda, bu iki kültürel akımın doruk noktalarını, hatta bir araya gelerek oluşturdukları doruk noktalarını da aşan bir çifte cinsiyetli kültür yaratılacaktır. Evlilikten öte bir şeydir bu: Daha çok, kültürel kategorilerin ortadan kaldırılması, bir karşılıklı yok etme, madde ile madde-olmayanın yarattığı ve 'poff' diye kültürün kendisine son veren bir patlama. Kültürü aramayacağız. Artık ona ihtiyaç duymayacağız: O noktaya gelindiğinde insanlık artık doğaya tamamen egemen olmuş, düşlerini *gerçek dünyada* gerçekleştirmiş olacak.[19]

Bu teori, diyalektik olmadığı gibi *tarihsel* de değildir. Cinsel düalizmin baskıların ilki olduğu ve bütün baskıların temelinde bunun yattığı doğru olabilir; ancak bu, genel, özgül-olmayan bir doğrudur; bu anlayış basite indirgeyici bir materyalizmdir, o kadar. Sonuç olarak, her zaman bir efendiler sınıfının, bir de köleler sınıfının var olduğunu söyleyebiliriz, ama bu sınıfların karşılıklı ilişkilerinin *niteliği* de (örneğin, feodal toprak beyleri ve köylüler mi, kapitalistler ve işçi sınıfı mı, ya da başka sınıflar mı olduğu) çok önemlidir. Tarihte cinsiyetler olduğu gibi her zaman sınıflar da olmuştur; fakat bunlar belirli, özgül bir toplum-

19) *A.g.y.*, s. 214.

da nasıl işlerler? Bu bilgi (tarihsel materyalizm) olmadan onları aşmanın araçlarına da sahip olamayız. Teknolojinin yazgısının özgürlük yolunda mı, yoksa 1984 yolunda mı ilerleyeceğini, bu bilgiden ve ona dayanan devrimci eylemden başka hiçbir şey belirlemez.

Marksizm yeni bilimsel buluşları (örneğin, Firestone'un haklı olarak çok önemli bulduğu Freud'un buluşlarını) özümleyecek yeterlilikte geliştirilmemiştir henüz. Kadınların ezilmişliğini açıklayan bir teori bulmak, büyük ihtimalle, Marx'ın ve Marksistlerin bazı önermelerini reddetmemizi getirecektir; üstelik, Marksist diyalektik materyalizmin yöntemlerini kullandığımız *için* reddedeceğiz bu önermeleri. Lenin'in de dediği gibi, "Engels'in yöntemini Engels'i harfi harfine benimsemek uğruna" feda etmemeliyiz.

> Engels, açıkça, çığır açan her buluşla materyalizmin formunu değiştirmek zorunda kaldığını, 'bırakınız insanlık tarihi'ni doğa bilimi alanında bile sürecin böyle işlemesi gerektiğini söyler (Engels: *Ludwig Feuerbach*). Dolayısıyla, Engels'in materyalizminin şeklini, doğal-felsefi önermelerini yeniden gözden geçirmek, sözcüğün kabul gören anlamıyla 'revizyonizm' olmadığı gibi, bilakis, Marksizmin bir gereğidir.[20]

Marksist yöntem gerçekten de yeni bilimsel buluşları ve feminizm gibi yeni toplumsal güçleri özümleyebilecek şekil-

20) V. I. Lenin; "The Recent Revolution in Natural Sciences and Phliosophical Idealism", *Collected Works*, cilt XIV, s. 251.

de, ama aynı zamanda tarihsel ve diyalektik olarak kullanılmalıdır. Firestone, düalist (ikici) bir tabana ve onun tekçi çözümüne dönüş yaparken bunların ikisini de bir kenara atmıştır. Denebilir ki, bunun 'altı materyalizm, üstü idealizm'dir.

NEREYE GİDİYORUZ?

Belki de geleceğin en büyük teorik çarpışması, sosyalist bir analizi benimsemiş olan kurtuluşçular ile 'radikal feminist' bir analizi benimsemiş olan feministler arasında cereyan edecektir. Fakat o gelecek çok çabuk gelmiştir. Çarpışma aslında erken doğmuş bir çarpışmaydı, çünkü tarafların ikisi de henüz bir 'teori' geliştirmiş değiller. Bu teorinin üretilmesinin koşulu olan 'pratik' daha yeni başladı. Bunu söylerken, 'dizginlere asılalım' türünden ürkekçe tutumlar içine girilmesini savunmuyorum elbette; bir hareketin 'olgunlaşmamışlığı', hiçbir zaman ileriye gitmemek için bir gerekçe olmamalı: Hatta, tam da ilerlemeyi reddettiğimiz sürece hareketin 'olgunlaşmayacağı'nı bilmek gerekir. Yalnız şunu savunduğum kesindir: Radikal feminist bilinç ile kadınların ezilmişliğinin sosyalist bir analizinin geliştirilmesi aynı anda ve bir arada gereklidir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz çarpışmanın erken başlamış olmasının esas sebebi, Kadın Kurtuluşu Hareketi'nin tarihöncesine dayanır. Bunun sorumluluğu, büyük ölçüde, '60'larda Batı Dünyası'ndaki sosyalist grupların niteliğinde yatar. Yeni devrimci grupların -Siyahlar, öğrenciler ve genç-

lik- analiz edilmesinde sergilenen ve geçmiştekinin çok ötesine geçen esneklik, çoğunlukla bir ikileme yol açmaktaydı: Ya çok aceleci ve kaba şekilde bu grupların dogmatik sosyalist yaklaşımlarda eritilmesi söz konusuydu, ya da sosyalist teorinin kapsamının tamamen dışında bir analiz geliştiriliyordu. Bu açıdan, aynı ikilik Kadın Hareketi'ne de damgasını vurmuştur. Radikal feministlerin sosyalizmi reddetmesi ile solcu kız kardeşlerin aşırı bir acelecilikle devrimci sosyalizme *koşması*, aynı madalyonun iki yüzüdür. Bu solcu kız kardeşlerimiz, şimdiye değin, devrimci sosyalizmin içinde ne teorik ne de pratik düzlemde bir 'yer' edinebilmişlerdi; bilakis, bu düzlemin etrafında dolanıp durmuşlardı. 'Anlamamız gereken şeyin Kadın Kurtuluşu ile sosyalizm arasındaki ilişki olduğu' görüşü ile 'sosyalizmin bize sunacağı bir şey olmadığı' görüşü, ikiz kız kardeştirler. Mesele, hiçbir zaman 'sosyalizmle aramızdaki ilişki' olmamalıdır; önemli olan, bilimsel sosyalizmi ezilmişliğimizin özgül niteliğini ve dolayısıyla devrimci gücümüzü analiz etme yöntemi olarak kullanmaktır. Kanımca, böyle bir yöntem, daha önce geliştirilmiş sosyalist teorilerin iyi kavranmasını gerektirdiği kadar radikal feminizmin de anlaşılmasını gerektirecektir.

Şayet bir feminist politika gelişecekse, bu, feminist bilinci bir malzeme olarak alıp işlemekle pratiğe aktarılabilecektir. Kadın Kurtuluşu Hareketi, kadın olarak ezildiğimiz 'içgüdüsü'nü, bu içgüdünün taşıdığı anlamın bilincine dönüştürme aşamasındadır. Biz, bu ezilmişliği belirleyen nesnel koşulları anladıkça, bu bilinç rasyonel bir bilinç haline

gelecektir. Şimdilik, bu temel 'içgüdü', onu rasyonel bir bilince dönüştürecek imkânlarla bir arada bulunmaktadır. Bu 'içgüdü', ifadesini, ezilmişliğimizin her yansımasına karşı çıkışlarımızda bulur. İşte, kendiliğinden gelişmiş sutyen yakma eylemi, Dünya Güzellik Kraliçeliği Yarışmaları'na sis bombası atılması, ev işinin ıstırap verici niteliğinin ve kadın işlerinin aşağılanmasının uzun tasvirleri bu bağlamda anlam kazanmaktadır; tıpkı, makine kırma eylemlerinin ve işçilerin on dokuzuncu yüzyıldaki 'gerçek hayatı'nı sergilemenin işçi sınıfı bilincinin şekillenmesinde tuttuğu yer gibi. Sanki birdenbire mavi sis perdeleri arasından bize neler yapıldığını artık görüyoruz. Feminist içgüdüyü alt etmek isteyen sosyalist kadınlar şunu unutuyorlar: Gelecekte sözde kendi ellerine geçecek olan silahlara karşı, şimdi ellerinde hiçbir silah olmadan saldırmış olacaklar. Kendi ezilmişliğimizin sonuçlarını yaşamak *zorundayız*.[21]

Ancak, sosyalistler daha önceki sosyalist analizlere uyacak bir teorinin (ki bu, kaçınılmaz olarak idealist bir teori-

21) Shulamith Firestone'un (*a.g.y.*, s. 40-41) eleştirilerinde bir doğruluk payı vardır: "Politik kadınlar gerçek bir siyaset geliştiremiyorlar, çünkü, hiçbir zaman *kadın olarak* ezilmişlikleriyle çıplak biçimde, gerçekten yüzleşmemişlerdir. Kendilerine özgü, sol bir feminist analiz geliştirememiş olmaları, kendi sorunlarını merkezi ve hatta kendi içinde devrimci bir dava olarak görmeyip, bunu hep 'asli mücadele'nin peşine takmaları, doğrudan doğruya kadın olarak kendilerini aşağı hissetmelerinden kaynaklanmaktadır. Kendi ihtiyaçlarını en başa koyamamaları, siyasal düzlemde meşruiyet kazanmak için erkeklerin onayına gerek duymaları, yeri geldiğinde başka hareketlerden kopamamaları sonucunu doğurmakta; bu da onları, basit bir sol reformizme, özgünlükten yoksunluğa ve son kertede, siyasal bakımdan kısır kalmaya mahkûm etmektedir.

dir) üzerine atlayabilmek için ezilmişliği araştırmayı boşlarken, radikal feministler de feminist içgüdüden hareketle fazla katı bir teori ortaya koyuyorlar. En eskilerden en çağdaş dönemlere dek uzanan, ayrımlaşmamış bir erkek egemenliği anlayışı, ezilmişliğin genellikle yaşanış şekline teorik bir form kazandırmaktan öteye geçemez. Ayrıca bu, bir anlamda, kendi patronu kendi sömürücüsünün doğrudan sorumlusu gibi göründüğü için, işçinin patronu tek düşman olarak görmesine benzer. Tabii ki bu, ezilmenin ya da sömürünün bir *yönüdür* ve görmezlikten gelinmemelidir, ama her şeyin tamamen buna indirgenmesi de yanlıştır. Öte yandan, radikal feministlerin erkekleri ezenler olarak analiz etmelerine karşı çıkanlar, 'erkekler değil, sistem' dediklerinde, ezilmenin çok önemli bir yönünü atlamış olurlar. Bu iki yön açıkça birbiriyle bağlantılıdır; feminist içgüdü de erkeklerin, genel ezilmişlikte oynadıkları üstün rolü algılarken kesinlikle yanılmamaktadır.

Dolayısıyla, hem feminist bilincimizi sonuna kadar geliştirmemiz gerektiği, hem de, aynı zamanda, ezilmişliğimizin bilimsel sosyalist bir analizine girişerek bu bilinci dönüştürmemiz gerektiği kanısındayım ben. Bu iki süreç bir arada gitmelidir; feminist bilinç 'doğal bir şekilde' sosyalistliğe doğru gelişmez, zaten böyle olması da gerekmez: İkisinin de kapsamı eşittir ve birlikte geliştirilmeleri gerekir. Radikal feministlerin savundukları gibi sadece bir feminist bilinç geliştirirsek, siyasal bilince değil, Üçüncü Dünya ülke-

lerinde görülen ulus şovenliğine, ya da işçi sınıfı örgütlerinde rastlanan ekonomizme benzer bir noktaya varırız; yalnızca kendine yönelmiş, tek bir bölümün iç işleyişi ve çıkarlarından başka bir şey görmeyen bir bakıştır bu. Siyasal bilinçse bütün baskı şekillerine yönelik bir tepkidir.

Öte yandan, sosyalist 'teorilerimiz' feminist bilincimizi görmezlikten gelirse, kadın olarak ezilmişliğimizin özgül niteliğini *anlayamaz*. Bu alanda fazla işlenmediği için her teori, hemen idealist burjuva ideolojisinin peşine takılır burada; çünkü kapitalizmde idealist burjuva ideolojisi egemendir ve bu özel durumda ezilmişlik deneyimi ve analiz dışlandığı için de, bu ideolojinin etkisini ortadan kaldıracak bir güç yoktur.

Radikal feministler ve hareket içindeki, feminist bilincin önemini yadsıyan sosyalistler, konumlarını birbirlerine karşıt kutuplar olarak *sunuyorlar;* ancak, kendilerini yalıttıklarında, her ikisi de aynı noktaya varıyorlar: Burjuva düşüncesinin temel öğretileri olan ampirizm ve idealizmde buluşmaktadır bu iki yaklaşım. Radikal feminizm, ezilmişliğin somut *deneyimini* bir teori haline getirirken, 'soyut sosyalistler' olarak adlandırabileceğimiz grup, kadınların özgül ezilmişliğini görmezlikten gelerek ezilenlerin *rolünü idealleştirmektedir*.

Özetlemeye çalıştığım çerçevede bu tartışma, herhalde, birçoklarının hareket içindeki anlaşmazlıkları tecrübe ettiği halden çok uzak gibi görünecektir; belki de, her iki tara-

fın da bazı argümanlarını aşağıdaki türden bir tabloda göstermek, ihtiyaç duyduğumuz somutluğu sağlayabilir:

Radikal Feminizm	*Soyut Sosyalistler*
Ezenler erkeklerdir.	Ezen, erkekler değil, sistemdir.
Bütün toplumlar erkek üstünlüğü üzerine kurulmuştur.	Kapitalizm kadınları ezer.
Her şey psikolojik bir güç mücadelesiyle başlar –erkeklerin kazandığı bir mücadeledir bu.	Her şey özel mülkiyetle başlar.
Sosyalizmin bize sunabileceği hiçbir şey yoktur.	Sosyalizmle 'aramızdaki ilişki'nin ne olduğunu keşfetmemiz gerekir.
Sosyalist ülkelerde kadınlar ezilmektedirler.	Sosyalist ülkelerde durum kadınlar için pek iç açıcı değildir; ancak bunun sebebi, kadın kurtuluşunun bu ülkelerde devrimci mücadelenin bir parçası sayılmamasıdır.
Bizim isteğimiz, bütün kadınların erkeklere ve erkek-egemen topluma karşı birleşmesidir.	Erkekleri mücadelemizin önemine inandırmak çok önemlidir. Onlar da kendi rolleri altında eziliyorlar.
Biz kadınları erkek baskısından kurtarmak istiyoruz.	Kapitalizmde bütün insanlar yabancılaşmıştır; biz herkesi 'bütün insan' olması için kurtarmak istiyoruz.

Bir arada alındıklarında her iki konumun da doğru olması mümkündür, ancak ayrı ayrı değerlendirildiklerinde ikisi de kesinlikle yanlıştır. Dolayısıyla, savaş erken bir savaştır. Ezilmişlik *deneyimini* kavramakla 'radikal feminizm', kadınların ideolojik ve psikolojik düzlemde ezilmişliğiyle yüzleşmeye başlamıştır. 'Soyut sosyalizm' ekonomik düzlemde ezilmeye işaret eder ve basmakalıp saptamalarla, farklı gruplar arasındaki ilişkilerin önemini ve özgül bir toplumun karmaşıklık yönlerini sergiler.

Bilimsel sosyalizmin yöntemlerini, ezilmişliğimizin -en gelişmiş ifadesini feminizmde bulan- malzemesi üzerinde kullanmaya başlayabilsek, o zaman, gerçekten de bizim pratiğimizden bir 'teori' çıkabilir.

Sosyalist ülkelerin hâlâ kadınlara karşı ayrımcı davranmaya eğilimli oldukları doğrudur; tarih-öncelerinin uzunluğu ve niteliği göz önüne alındığında, bunda pek şaşılacak bir yan da yoktur. Ama daha önemlisi, kadınların ezilmesinin kapitalist sisteme *içkin* olmasıdır; sosyalist sistem açısından böyle bir içkinlik söz konusu *olamaz*. Ezilmişliğimizin, günümüzde yapısal olarak neden ve nasıl gerekli olduğunu görmek zorundayız ki, onu ortadan kaldırma hedefiyle mücadele edebilelim. Bu ezilmişlik yapısal olarak gerekli olduğuna göre, ona karşı verilecek mücadele, benzer ve kaçınılmaz biçimde ezilen başka insanların mücadelesiyle bağlantılı olarak gelişecek, onun bir parçası olacaktır. Bu, 'kapitalizmde bütün insanlar (ya da bütün erkekler ve kadınlar) yabancılaşmıştır' genellemesiyle aynı şey de-

gildir; benim sözünü ettiğim ezilen insanlar, özgül gruplar içindeki insanlardır. Bunlar arasındaki ilişkiler kendimizi anlayabilmemiz açısından hayati önem taşımaktadır; başka koşullardan yalıtılmış şekilde ele alırsak kendi ezilmişliğimizi anlayamayız.

O halde feminizm, sosyalist bir analizin üzerinde çalıştığı alanı oluşturmaktadır. Tanım gereği feminizm, sınıfsal konumları ya da geçmişteki siyasal tavırları ne olursa olsun bütün kadınlara açıktır: Feminizm, *kadın olmak* hakkındadır. Kendi başına hiçbir devrimci ideoloji üretemez, tıpkı işçilerin bilincinin de *tek başına* böyle bir noktaya varamayacağı gibi:

> Çalışan kitlelerin, kendi hareketlerinin seyrettiği süreçte kendiliklerinden oluşturacakları bağımsız bir ideolojiden söz edilemeyeceğine göre, *tek* seçim ya burjuva ideolojisidir ya da sosyalist ideoloji. Arada bir orta yol yoktur (çünkü insanlık 'üçüncü' bir ideoloji yaratmamıştır; bunun da ötesinde, sınıf çelişkileriyle parçalanmış bir toplumda, hiçbir zaman sınıfsal-olmayan ya da sınıflarüstü bir ideolojinin varlığından söz edilemez). Dolayısıyla, sosyalist ideolojiyi *herhangi bir şekilde küçümsemek, ondan en ufak derecede de olsa uzaklaşmak,* burjuva ideolojisini güçlendirmek demektir.[22]

Sorunun yattığı yer şurasıdır: 'Sosyalistler', feministlerden işçi sınıfı 'ideoloji'sine bağlanmalarını isteyerek, onla-

22) V.I. Lenin, *What is To Be Done,* s. 39.

rın 'feminist bilince' sahip olmalarını önlemeye çalışıyorlar. Oysa, işçi sınıfı ideolojisi denen şey, feminist ideolojiden daha fazla mümkün değildir. İşçiler, kadınlar ya da sömürge halkları olsun bütün ezilen gruplar, kendi ezilmişlik bilinçlerine sahip olabilirler; fakat yayacakları ideoloji, ya onları ezen toplumda egemen olan ideoloji (burjuva ideolojisi) olacaktır, ya da bu toplumu yıkacak olan toplum uğruna kendilerini adamış oldukları ideoloji (sosyalist ideoloji). Her grubun ezilmişlik bilincinin böyle bir sosyalist ideolojinin niteliğine katkısı olacaktır; bu ideolojinin oluşumunda ezilmişlik bilinçlerinden biri eksikse, bu, onun payına bir kayıptır. Kadınların ezilmişliğine sosyalist devrimlerde -şimdiye dek- yeterince karşı çıkılmadığı gibi, sosyalist ideolojinin oluşumunda da feminist bilinç yeterince temsil edilmemiştir.

2
KADINLARIN DURUMU

Radikal feminizm, kadınların ezilmesine yaklaşım sorununu analiz etmeye çalışırken, bu ezilmeyi *asıl* sorun, en büyük, birinci ve baş sorun haline getirmektedir. Böyle bir teori, (yaşanan) deneyimleri betimlemenin ötesine geçememekle birlikte, yine de sorunun büyüklüğünü *vurgulamaktadır*. Bizim başarmamız gereken, aynı zamanda hem yeterince geniş, hem de özgül olabilecek bir teori ortaya koymaktır. Kadınların *neden* hep ezilmiş olduklarını, hem şimdi *nasıl* ezildiklerini, hem de bu ezilmenin başka yerlerde nasıl farklılaştığını anlamamız gerekir. Radikal feministlerin

ileri sürdükleri üzere, kendimizi, bütün kadınların ezilmelerine dayalı bir teori geliştirmeye adamalıyız; ama aynı zamanda, genel bir yaklaşım içindeki tarihsel özgüllüğü gözden kaçırmamalıyız. Bizim feminist sorular yönelip, bunlara bazı Marksist cevap bulmaya çaba harcamamız gerekir.

Kadınların durumu, ezilen başka toplumsal grupların durumundan farklıdır: Kadınlar, insan türünün yarısını oluştururlar. Bir bakıma kadınlar, işçi sınıfı, siyahlar, vb. gibi başka sömürülen ve ezilen sınıflar gibi ve onların yanı sıra sömürülmekte ve ezilmektedirler. Üretimde bir devrim gerçekleştirilene dek, kadınların erkeklerin dünyasındaki yerini emeğin durumu belirleyecektir. Ancak kadınlara, kendilerine özgü bir evren de sunulmuştur: aile. Kadınlar işte sömürülürler, ardından eve gönderilirler: Bu iki durum bir arada onların ezilmişliklerini oluşturur. Üretimdeki boyun eğişleri, kendi dünyalarında -yani, ailede- egemen oldukları varsayımıyla perdelenmektedir. Aile nedir? Bir kadının aile içinde gördüğü somut işlevler nelerdir? Kadının kendisi gibi aile de doğal bir nesne gibi görünür, oysa gerçekte kültürel bir yaratıdır. Nasıl kadının kişiliği veya rolüne dair hiçbir kaçınılmazlıktan söz edilemezse, aynı şekilde ailenin şekli veya rolü de hiçbir kaçınılmazlık taşımaz. Bu verili toplumsal tipleri, Doğa'nın kendisi olarak sunmak ideolojinin işlevidir. İkisi de -paradoksal bir şekilde- idealler olarak yüceltilebilir. 'Gerçek' kadın ve 'gerçek' aile, huzur ve bolluk imgeleridir; oysa ikisi de şiddet ve umutsuzluğun alanı olabilirler. Görünüşte doğal

olan bu durum, insanların uygarlık yolundaki zorlu çabalarından daha çekiciymiş gibi gösterilebilir. Ancak, Marx'ın eski Altın Çağ'a ilişkin burjuva mitleri üzerine yazdıkları, kadınların dünyasını tam tamına betimlemektedir:

> ... bir açıdan, antik devirlerin çocuksu dünyaları daha üstün gibi görünür; kapalı düzen, biçim ve koyulmuş sınırlar peşinde olduğumuz sürece de durum gerçekten böyledir de. Antik devirler sınırlı bir doyum sağlar; oysa çağdaş dünya bizi doyumsuz bırakır, ya da kendisinden doyum alıyor gibi göründüğü durumlarda da *bayağı* ve *vasattır*.[23]

'Kadın' ideolojisi, kadını farklılaşmamış bir bütün (dünyanın her yerinde ve her zaman aynı olan 'bir kadın') olarak sunar. Aynı şekilde, aile 'kavramı' da bütün zaman ve mekânlar boyunca süren bir birime dairdir; her zaman aileler olmuştur... Ailenin, sürekli olduğuna inanılan yapısı içinde, ebedi kadın yerini bulur. Genel anlayış budur... Kadın ve aile üstüne herhangi bir analizin, bunların sürekli oldukları, anne ile çocuğun monolitik bir bütün oluşturdukları, bir kadının yeri ve doğal yazgısının bu olduğu yolundaki ideolojik yaklaşımı çürütmesi gerekir. Teorik analiz ve devrimci eylem, bu bileşimin yapısını kırmak ve kaçınılmazlığını yıkmak zorundadır.

Geçmişteki sosyalist teori, kadının durumunu, kadının yalın değil karmaşık bir bütün olarak oluşturan farklı yapı-

23) Karl Marx, *Pre-Capitalist Economic Formations*, ed. Hobsbawm, Lawrence and Wishart, 1964, s. 85.

larını birbirinden ayırmayı başaramamıştır. Bunun başarılması, kadının durumunun doğrudan doğruya iktisadi ilişkilerden türetilebileceği (Engels), ya da simgesel olarak toplumla özdeşleştirilebileceği (genç Marx) düşüncesinin yadsınması anlamına gelecektir. Aslında kadının durumunun, farklı öğelerin birliğinden oluşan *özgül* bir yapı olarak görülmesi gerekir. Böylece kadının durumunun tarih boyunca uğradığı değişiklikler, bu öğelerin farklı şekillerde bir araya gelmelerinin sonucu olarak ortaya çıkacaktır. Bu öğeler farklı zamanlarda farklı şekillerde birleşeceklerinden, doğrusal bir iktisadi gelişme anlatısı (De Beauvoir) da bir yana bırakılacaktır. Karmaşık bir bütünde, her bağımsız kesimin kendi özerk gerçekliği vardır, her kesimi son analizde -ama yalnızca son analizde- iktisadi faktör belirlese de. Bu karmaşık bütün, toplumda hiçbir çelişkinin hiçbir zaman yalın olmadığı anlamına gelir. Her kesim farklı bir hızla devindiğine göre, değişik zamansallıkların yapının bütünündeki bireşimi alındığında, çelişkiler kimi zaman birbirinin etkisini ortadan kaldırıyor, kimi zaman da birbirini pekiştiriyor demektir. Kadının durumunun verili bir anda oluşturduğu birlik, böyle farklı hızlarda devinen birçok yapının ürünü olduğundan, 'üst-belirlenmiş'[24] bir birliktir.

24) Bkz. Louis Althusser, "Contradiction and Overdetermination", *For Marx*, Allen Lane, Londra 1970, içinde. Bu devinimin karmaşıklığını betimlemek için Althusser, yukarıda da belirttiğim gibi, Freudcu 'üst-betimlenme' kavramını kullanır. (Aşağıda kullanılan) 'kopuş birliği' *(unité de rupture)* deyimi çelişkilerin, devrimci bir değişimin koşullarını oluşturacak kadar birbirlerini pekiştirmiş olduğu anı ifade etmektedir.

Kadının durumunun belli başlı yapıları şöyle sıralanabilir: Üretim, Yeniden Üretim, Cinsellik ve Çocukların Toplumsallaştırılması. Bunların somut bileşimi, kadının durumunun 'karmaşık birliği'dir; ancak her yapı, herhangi bir verili tarihsel zamanda farklı bir 'uğraşa' varmış olabilir. Bu yüzden, belli bir anda var olan birliği ve bu birliğin nasıl değiştirilebileceğini anlamak için yapıların ayrı ayrı incelenmesi gerekir. Aşağıdaki notlar her kesimin tarihsel açıklamasını sunma iddiasını taşımamakla birlikte, kadınların değişik rolleri ve bu roller arasındaki karşılıklı bağlantılar üstüne bazı genel düşünceler vermeyi amaçlamaktadır.

1) ÜRETİM

Cinslerin biyolojik olarak erkek ve dişi diye ayrılması ve bu ayrılığa dayanan işbölümü, tarih boyunca iç içe girmiş bir gereklilik olarak *görünmüştür*. Anatomik olarak daha ufak tefek ve güçsüz fizyolojisi ve psiko-biyolojik metabolizması, kadını, iş gücünün daha az yararlı bir üyesi olarak gösterir. Özellikle toplumsal gelişmenin ilk aşamalarında, erkeğin fiziksel üstünlüğünün, kadından esirgenen, doğaya egemen olma araçlarını ona nasıl sağladığı hep vurgulanır; önceleri erkek, doğaya egemen olma ve yaratmayı üstlenirken, kadına bakımla ilgili önemsiz işler verilmişti; bu süreçte kadın da, özel mülkiyet ve çocuklar gibi korunacak şeyler arasına dahil edildi. Bu konuda yazmış olan Marx, Engels, Bebel ve De Beauvoir gibi belli başlı sosya-

listler, ağır kol işlerinde fiziksel olarak yetersiz oluşu bir kez belirlendikten sonra kadının ezilişinin kesinleşmesi ve sürüp gitmesini özel mülkiyetin ortaya çıkmasına bağlamışlardır. Ancak fiziksel güçsüzlük, kadının (çocuk büyütmenin dışında) hiç iş yapmamasına değil, yalnızca belli toplumlarda belli tür işleri yapmamasına yol açmıştır. İlkel Toplum'da, Antik Çağ'da, Doğu Dünyası'nda, Orta Çağ'da ve Kapitalist Toplum'da kadının yaptığı işin *hacmi,* her zaman küçümsenmeyecek kadar büyük olmuştu ve kadın genellikle şimdikinden çok daha fazla çalışıyordu. Sorun, işin şeklindedir yalnızca. Üretken emek olarak ölçüldüğünde ev emeği miktarı, bugün bile muazzam büyüklüktedir.[25] İsveç'te kadınların bir yılda ev işine harcadıkları 2.340 milyon saate karşılık, sanayide 1.290 milyon saat harcandığı saptanmıştır. Chase Manhattan Bank, bir kadının haftalık toplam çalışma saatinin ortalama 99,6 saat olduğunu hesaplamıştır. Yine de, kadınları sürekli ve hatta ağırlıklı olarak günlük ev işleriyle uğraşmak zorunda bırakan etken, hiçbir zaman için salt fizik yapıları olmamıştır. Birçok köylü toplumda, kadınlar tarlalarda erkekler kadar veya onlardan daha fazla çalışmışlardır.

25) Ev işinin, çok zaman almasına karşın hafif ve görece zevkli bir iş olduğunu ileri süren özürcüler (apolojistler), ev işi yapmanın yol açtığı sıkıcı ve alçaltıcı tekdüzeliği görmezlikten geliyorlar. Lenin'in bu konudaki zekice yorumu şöyledir: "Hepiniz bilirsiniz ki, kadınlar bütün haklarına kavuştuklarında bile aslında hâlâ eziliyorlardır, çünkü bütün ev işi onlara bırakılmıştır. Çoğu durumda, ev işi bir kadının yapabileceği en üretken olmayan, en aşağılıkça ve en zahmetli iştir. Küçültücüdür ve kadının gelişmesini sağlayacak hiçbir yönü yoktur" (*Collected Works,* Cilt XXX, s. 43).

Fiziksel Güçsüzlük ve Baskı

Sosyalist analizlerin çoğunun ardında yatan varsayım, kadının tâbi olma sürecinin gelişmesini başlatan en önemli etkenin, kadının erkekten daha az fiziksel iş kaldırabilmesi olduğudur. Oysa, gerçekte bu aşırı bir basite indirgemedir. Aynı terimlerle söylendiğinde, tarihsel olarak kadının tâbi olmasını belirleyen, iş yeteneğinin olduğu kadar şiddet gücünün de erkekten daha az olmasıdır. Çoğu toplumda, kadınlar, yalnızca ağır işleri yapmakta değil dövüşmekte de erkeklerden daha az yetenekli olmuşlardır. Erkek kendisini yalnızca doğaya karşı değil, türdeşlerine karşı da ortaya koyma gücüne sahiptir. Biyolojik yeteneğe dayalı doğrudan işbölümü ile *toplumsal baskının* karşılıklı etkileşimi, genellikle kabul gördüğünden çok daha büyük ölçüdedir. Kadınlar 'kadın işleri'ni yapmaya *zorlanmışlardır*. Bu zorlama kuşkusuz, dolaysız saldırganlık biçiminde ortaya çıkmamıştır. İlkel toplumlarda, kadının fizik yapısının av için erkeğinkinden daha az uygun olduğu açık bir gerçeklik olarak varsayılmıştır. Kadının aşağı konumunun toplumsal düzlemde kurumlaştığı tarım toplumlarındaysa, çift sürmek ve ekin ekmek gibi ağır işler kadına verilmiştir. Bu işbölümünün sürekliliğinin sağlanması için de fiilen baskı uygulanması gereklidir. Gelişmiş uygarlıklarda ve daha karmaşık toplumlarda, kadının fiziksel eksiklikleri yeniden gündeme gelmektedir. Kadınların ne savaşta, ne kentlerin kurulmasında hiçbir işe yaramadıkları düşünülür: Ama sanayileş-

menin başlamasıyla birlikte, baskı bir kez daha önem kazanır. Marx'ın da dediği gibi: "Makine, kas gücünü vazgeçilmez bir öğe olmaktan çıkardığı ölçüde, kasları zayıf, beden gelişmesi eksik, ama kolları bacakları kıvrak işçileri çalıştıran bir araç halini alır. Bu yüzden, kadın ve çocuk emeği, makine kullanan kapitalistin ilk aradığı şey olmuştur."[26]

René Dumont, Afrika'nın birçok tropikal bölgesinde kadınlar bütün gün çalışmaya zorlanırlarken, erkeklerin genellikle boş gezdiklerine dikkati çeker. "Afrikalı kadın üçlü bir kölelik yaşamaktadır: zorla evlendirilme, çeyiz ile erkeklerin boş zamanı ve saygınlığını arttıran çokeşlilik kurumu, son derece eşitsiz bir işbölümü."[27] Bu sömürünün hiçbir 'doğal' kaynağı yoktur. Çağdaş Afrika köylü toplumlarında, kadınlar 'ağır' görevlerini, erkekleri tarafından fiziksel olarak cezalandırılacakları korkusuyla değil, bu görevlere 'alışmış' oldukları için, toplumdaki yapılaşmış rol bölüşümünde bu görevler kendilerine düştüğünden yerine getiriyor olabilirler. Ayrıca baskının, baskıyı yapanla baskı altında tutulan arasında, sömürüde olduğundan farklı bir ilişkiye yol açtığı da önemle belirtilmelidir. Baskıyı betimlerken Marx, efendinin köleyi ya da serfi, 'kendi yeniden üretiminin inorganik ve doğal bir koşulu' saydığını söylemiştir. Başka bir deyişle, emeğin kendisi başka doğal şeylere -hayvan ve toprak gibi- dönüşmektedir:

---

26) Karl Marx, *Capital, I*, s. 394.
27) René Dumont, *L'Afrique Noir est Mal Partie*, 1962, s. 210

> Üretimin ilksel koşulları, doğal önkoşullar, yani *üreticinin varoluşunun doğal koşulları olarak* görünürler; tıpkı, kendisi tarafından yeniden üretilmiş ve geliştirilmiş olsa da, başlangıçta kendisi tarafından ortaya konmamış olan canlı bedeninin üreticinin *önkoşulu* olarak görünmesi gibi.[28]

Kadının durumu tam tamına budur. Çünkü, fiziksel güçsüzlüğünün kadını üretken çalışmanın dışında bırakması asla söz konusu olmadığı gibi, toplumsal güçsüzlüğünün bu durumlarda onu üretken çalışmanın asıl kölesi yaptığı çok açıktır.

Bu olgu, her ne kadar ilksel bir gerçek gibi görünse de, bu konuda yazan sosyalistlerce hep görmezlikten gelinmiştir; sonuç olarak, sosyalist yazarların geleceğe ilişkin öngörülerinde temelsiz bir iyimserlik ortaya çıkmaktadır. Çünkü, eğer kadınların tâbi durumda olmalarını biyolojik yapıları gereği en ağır işleri görmeye yetersiz olmaları belirliyorsa, o zaman, yoğun fiziksel çaba harcama gereğini ortadan kaldıracağı için ileri bir makine teknolojisi umudu, kadının kurtuluşunu sağlayacak demektir. Böylece, bir an için, sanayileşmenin kendisi kadının kurtuluşunun müjdecisi gibi görünür. Örneğin Engels şöyle der:

> Kadının kurtuluşunun ilk öncülü, bütün dişi cinsin toplumsal sanayiye girmesidir... Ve bu ancak, modern büyük ölçekli sanayinin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir; bu sanayi, yalnızca kadınların kitlesel olarak üretime ka-

28) Karl Marx, *Pre-capitalist Economic Formations*, s. 87.

tılmalarını mümkün kılmakla kalmaz, bu katılmayı gerekli hale de getirir; bunun da ötesinde, özel ev işini bir toplumsal sanayiye dönüştürmeye girişir.[29]

Marx'ın, sanayileşmenin ilk dönemiyle ilgili olarak söyledikleri, otomasyonun yerleştiği bir toplum açısından ne daha az, ne daha çok geçerlidir:

> ... toplu çalışma grubunun her iki cinsten ve her yaştan bireylerden oluşmasının, *uygun koşullarda,* zorunlu olarak insanın gelişmesi açısından bir kaynak oluşturacağı açıktır; ancak, üretim sürecinin emekçi adına değil, emekçinin üretim süreci adına var olduğu, kendiliğinden gelişmiş, yabani, kapitalist biçimiyle bu toplu çalışma grubu yozluğun ve köleliğin kaynağıdır.[30]

Sanayi emeği de otomasyon da, kadının -erkeğin yanı sıra- kurtuluşunun önkoşullarının habercisidir, ama yalnızca önkoşullarının. Sanayileşmenin bugüne dek kadınları bu anlamda ne Doğu'da ne Batı'da özgürleştirdiği çok açıktır. De Beauvoir, otomasyonun cinsiyetler arası fiziksel farklılığı tamamen ortadan kaldırarak belirleyici, nitel bir değişikliğe yol açacağını ummuştu. Ancak, tek başına buna güvenmek, tarihin hiç de haklı çıkarmadığı bir şekilde tekniğe bağımsız bir rol yüklemek anlamına gelmiştir. Kapitalizm koşullarında otomasyonun, emek gücüne en geç katılmış, onunla en az bütünleşmiş olan ve bir burjuva toplumu açısından ideolojik

29) Friedrich Engels, *a.g.y.*, II, s. 233, 311.
30) Karl Marx, *Capital, I*, s. 394.

olarak (göçmenlerle birlikte) en kolay vazgeçilebilecek üyeleri olan kadınları, kısa bir süreliğine üretime kattıktan sonra oradan atarak, giderek artan bir yapısal işsizliğe yol açması mümkündür. Teknolojiyi yapının bütünü dolayımlar ve kadının çalışma ilişkilerinde geleceğini belirleyecek olan da budur. İşte, Firestone'un 'ekolojik' devriminin göz ardı ettiği de, toplumsal güçler ile teknoloji arasındaki bu ilişkidir.

Fiziksel eksiklik, ne geçmişte ne de şimdi, kadının toplumda aşağı bir statüye itilmesinin yeterli bir açıklaması olabilir. Baskı artık, her iki cinsin de paylaştığı bir ideoloji olacak şekilde düzeltilmiştir. Viola Klein, çalışan kadınlar üzerinde yaptığı anketin sonuçlarıyla ilgili olarak şöyle der: "Kadınların ankete verdikleri cevaplarda, militan olsun olmasın, kadın eşitlikçiliğinin hiçbir izi yoktur; kadınların 'çalışma hakkı'na sahip oldukları örtük olarak bile varsayılmamıştır."[31] *Üretimde* rolü alması başkaları veya kendisi tarafından yadsındıkça kadın, kurtuluşunun önkoşullarını bile yaratamaz. Ancak iş gücünün bir parçası olması dahi, kadının ailedeki ezilmişliğini ortadan kaldırmayacaktır.

2) ÇOCUKLARIN YENİDEN ÜRETİMİ

Kadınların tarihsel olarak, çok belirleyici bir alan olan üretimde yer almamalarının tek sebebi, bir baskı bağlamında fiziksel olarak güçsüz kabul edilmeleri değildir; yeniden

31) Viola Klein, "Working Wives", *Institute of Personnel Management Occasional Papers*, sayı 15, 1960, s. 13.

üretimdeki rolleri de ciddi bir etkendir bu olayda. Annelik zaman zaman işten çekilmeyi gerektirir; ancak bu belirleyici bir olgu değildir. Asıl belirleyici olan, kadınların yeniden üretimdeki rolleriydi: Bu rol, en azından kapitalist toplumda, erkeklerin üretimdeki rolünün tinsel 'tamamlayıcısı' olmuştur. Bu ideolojide çocuk doğurmak, çocuk yetiştirmek ve eve bakmak, kadının doğal uğraşının çekirdeğini teşkil eder. Bir insan kurumu olarak ailenin, evrenselmiş gibi görünmesi sebebiyle bu inanç çok güçlüdür. Marksist analizlerin, burada ortaya çıkan temel sorunları yeterince önemsemediğinden pek kuşku duyulamaz. Ailenin 'ortadan kaldırılması' sloganına işlerliği olan bir içeriğin katılmasında tamamen başarısızlığa uğranması, bunun (ve bu anlayışın içi boş bir kavrama dayandığının) çarpıcı bir kanıtıdır.

Biyolojik bir işlev olarak annelik, evrensel ve zamandışı bir olgudur ve bu niteliğiyle, Marksist tarih analizinin kategorilerine uymadığı düşünülmüştür. Ancak buradan, ailenin sağlamlığı ve kalıcılığı denen şeye ve çok farklı şekillerde de olsa ailenin her yerde var olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.[32] Bu bir kez kabul edilince, onurlu ama farklı bir rol olduğu (bunu Güneyli ırkçıların eşit -ama-'ayrı' ideolojisiyle karşılaştırabilirsiniz) ne denli vurgulanırsa vurgulansın, kadının üzerindeki toplumsal boyunduruğu, kaçınılmaz olarak *aşılamaz* bir biyolojik-tarihsel olgunun iz-

32) *Centuries of Childhood* (1962) adlı eserinde Philippe Aries, ailenin, şu ya da bu şekilde hep var olmuş olsa bile, çoğu kez daha güçlü toplumsal yapıların içine yerleşmiş olduğunu göstermektedir. Aslında -Aries'e göre- aile, günümüzde taşıdığı anlamı sanayileşmeyle birlikte kazanmıştır.

lediği görülebilir. Şu nedensellik zincirine de buradan hareketle varılmıştır: annelik, aile, üretimde ve toplum hayatında yer almama, cinsiyetler arası eşitsizlik.

Bu akıl yürütmede püf noktası aile fikridir. 'Aile'nin sona erdiği yerde 'toplum'un da neredeyse sona ereceği, ya da devrimcilerin bütün çabalarına karşın, artık temelinde çekirdek ailenin bulunmadığı ileri bir toplumun düşünülemeyeceği anlayışı hâlâ çok yaygındır. Bu konuyu ciddi biçimde tartışmanın tek yolu, ailenin ne olduğu, daha doğrusu kadının aile içindeki rolünün tam anlamıyla neyi yansıttığı sorusunu yöneltmektir. Çünkü bu soruyu yönelttiğimizde karşımıza yepyeni bir tablo çıkar. Kadının ilkel, feodal ve burjuva aile içindeki rolünün, birbirinden oldukça farklı üç yapıdan kaynaklandığı açıktır: yeniden üretim, cinsellik ve çocukların toplumsallaştırılması. Bu olgular çağdaş ailede birbiriyle bağıntılıdır, ancak bu bağıntı öze ilişkin değil, tarihseldir. Bu öğelerin birbirlerine bağıntılı olmalarının bir zorunluluğu yansıtmadığını kolayca görebiliriz. Örneğin, biyolojik anne-baba olma, toplumsal anne-baba olmayla (evlât edinme) mutlaka özdeş değildir. Dolayısıyla, asıl tartışılması gereken, analiz edilmemiş bir birlik *(entity)* olarak aile değil, bugün aileyi bir bütün olarak oluşturan, yarın da birbirinden ayrılıp yeni bir kalıba dökülebilecek olan ayrı yapılardır.

Yukarıda belirttiğim üzere, yeniden üretim sözde durağan, zamandışı, tarihe değil biyolojiye ilişkin bir olgu olarak görülmektedir. Oysa bu bir yanılsamadır: 'Yeniden üretim tarzı', 'üretim tarzı'yla birlikte değişmez; birçok farklı

üretim tarzında fiilen aynı kalabilir. Zira, şimdiye dek yeniden üretim tarzını belirleyen şey onun denetlenemez, doğal niteliği olmuştur ve bu kapsamda, değişikliğe uğramamış biyolojik bir olgu olarak kalmıştır. Yeniden üretim doğal bir olay olduğu sürece, kuşkusuz, toplumsal sömürü kadınlar adına fiilen bir yazgı niteliği taşımıştır. Ne olursa olsun, kadınlar, hayatlarının büyük bölümünün 'efendi'si değillerdi. Güvenilemez doğum kontrol yöntemleri veya çok sayıda tehlikeli kürtaj dışında, çocuk doğurup doğuramayacakları veya kaç çocuk doğuracakları konusunda kendi seçimleri söz konusu değildi; varoluşları, esasen kendi denetimleri dışındaki biyolojik süreçlere bağlıydı.

Doğum Kontrolü

Rasyonel bir teknik niteliğine ancak on dokuzuncu yüzyıl gibi son derece yakın bir geçmişte kavuşan doğum kontrolü, dünya tarihi açısından önem taşıyan bir yeniliktir. Doğum kontrolünün sonuçlarının erişebileceği boyutlar, doğum kontrol hapıyla birlikte yeni yeni ortaya çıkmaktadır. Çünkü sonunda yeniden üretim tarzının dönüştürülmesi imkânı belirmiştir. Çocuk doğurmak bir kez iradeye bağlı olunca (bugün bile Batı'da bu ne kadar böyledir?), anlamında temel bir değişiklik söz konusudur artık. Bundan sonra, çocuk doğurmanın kadının tek ve en önemli işi olması gerekmez; bilakis, çocuk doğurmak kadının hayatı açısından birçok seçenekten biri durumuna gelecektir.

Tarih, insanın farklı üretim tarzlarında, doğayı ve dolayısıyla da kendisini, yani insan doğasını dönüştürmesinin gelişmesidir. Günümüzde, insan kültürünün en doğal bölümünün dönüştürülmesi ve 'insanlaştırılması'nı sağlayacak teknik imkânlar mevcuttur. İşte, yeniden üretim tarzında değişikliğin anlamı bu olabilir.

Henüz bu durumdan çok uzağız. İtalya'da doğum kontrol hapları ve araçlarının satımı yasaktır. Birçok ülkede güvenilebilir araçlar bulmak güçtür. Ağızdan alınan ilaçlarla korunma, pek az sayıda Batı ülkesinde paralı bir azınlığın ayrıcalığıdır. İlerleme, burada bile her zamanki tutucu ve sömürgen şekliyle var olmuştur. Hap yalnızca kadınlar için yapılmıştır; böylece, her iki cinsi de ilgilendiren tehlikeli bir deneyde kobay olarak kadınlar kullanılmaktadır.

Şu olgu çok önemlidir: Kolay elde edilebilen doğum kontrol araçları, cinsel yaşantıyı yeniden üretimden koparma tehdidini taşır; oysa, bütün çağdaş ideoloji bu ikisini, ailenin varoluş sebebi olarak bir arada tutmaya çalışmaktadır.

Yeniden Üretim ve Üretim

Şimdiki durumda toplumumuzda yeniden üretim, çoğu kez üretimin acıklı bir taklide benzer. Kapitalist bir toplumda çalışma, sermayenin el koyduğu bir toplumsal ürünün üretiminde emeğin yabancılaşmasıdır. Ama, en aşırı sömürünün yaşandığı koşullarda bile, kimi zaman çalışma, maksatlı ve sorumlu bir şekilde gerçek bir yaratma edimi

olabilir. Annelik genellikle bunun bir karikatürüdür. Biyolojik ürün olan çocuğa, cisimsel bir ürünmüş gibi davranılır. Annelik babalık, çalışmanın yerini alan bir etkinliğe dönüşür; burada çocuk, tıpkı işçinin yarattığı bir meta gibi, annenin yarattığı bir nesne olarak görülmektedir. Kuşkusuz, çocuk anneden maddi bir anlamda uzaklaşmıyordur, fakat annenin yabancılaşması, ürünü patronu tarafından temellük edinilen işçinin yabancılaşmasından çok daha kötü olabilir. Özerk bir kişi olan çocuğun, kendisini sürekli olarak yalnızca anne babanın *mülkü* şeklinde yaratmayı amaçlayan etkinliği tehdit etmesi kaçınılmazdır. Burada mülkler, benliğin bir uzantısı olarak algılanmaktadır. Bir mülk olarak çocuk da tam tamına budur işte. Bu yüzden, çocuğun yaptığı her şey, yeniden üretim rolünü yanlış algılayarak kendi özerkliğinden vazgeçen annenin varlığına bir tehdit oluşturacaktır. Doğrusu, bundan daha tehlikeli bir hayat dayanağı da az bulunur.

Bunun da ötesinde, kadının çocuğu üzerinde duygusal açıdan denetimi olsa bile, hukuksal ve iktisadi açıdan hem kendisi, hem çocuk babaya bağlıdırlar. Toplumdaki analık yüceltmesi, annenin gerçeklikteki toplumsal-iktisadi güçsüzlüğüyle at başı gitmektedir. Erkeklerin bundan sağladıkları psikolojik ve pratik çıkarlar açıktır. Kadının kendi yaratıcılığını çocukta aramasının tam karşıtı, erkeğin işinden ailesine kaçışıdır: "Eve gelince, maskemizi bir kenara bırakır, alet edevatımızı yere atarız; artık avukat, denizci, asker, devlet adamı ya da din adamı değil, sadece insanızdır. Yeniden

en insanca ilişkilerimize dalarız; sonuçta bu ilişkiler, biz kendimiz olduğumuz zaman bizim olan şeylerin tümüdür.[33]

Üretken olmayan statüsü, kadını tanımlamaz; ama annelik yetisi onu tanımlayan bir şeydir. Yine de bu sadece fizyolojik bir tanımdır. Ne var ki, bu yetinin eylem ve yaratıcılığın yerini tutmasına, evin erkeklerin rahatlamaları için gereken bir yer olmasına izin verildiği sürece, kadın, türünün -yani, evrensel ve doğal durumunun- ötesine geçemeyecektir.

3) CİNSELLİK

Geleneksel olarak cinsellik, kadınların durumunun tabularla en fazla yüklü boyutudur. Cinsel özgürlük ve cinsel özgürlükle kadınların özgürlüğü arasındaki bağlantının anlamı, çok az sosyalist yazarın irdeleme zahmetini gösterdiği bir konudur. Sovyetler Birliği'ndeki 'sosyalist ahlâk', uzun bir süre bu konunun, dünya sosyalist hareketi içinde ciddi şekilde tartışılmasını engellemiştir. Bir anlamda Engels kadar açık görüşlü olmayan Marx da, gençliğinde bu sorun üstünde geleneksel görüşleri dile getirmiştir:

> ... dışlayıcı ilişkiler yoluyla cinsel güdünün kutsallaştırılması, güdülerin yasalarla denetlenmesi, doğanın buyruğunu duygusal bağ şeklinde 'ideal'leştiren ahlâk güzelliği –işte evliliğin özü.[34]

33) J.A. Froude, *Nemesis of Faith*, 1849, s. 103.
34) Karl Marx, "Chapitre de Mariage", *Oeuvres Complètes*, der Molitor, *Oeuvres Philosophiques*, I, s. 25.

Ancak tarih boyunca, kadınların anne ya da üretici kimlikleriyle olduğu kadar, cinsel nesneler olarak da mülk edinildikleri açıktır. Gerçekten de cinsel ilişki, üretim ya da yeniden üretim ilişkisinden çok daha kolaylıkla ve tamamen mülkiyet yasasına özümlenebilir. Çağdaş cinsel sözcükler dağarcığı bu olgunun apaçık bir göstergesidir. Geniş kapsamlı bir şeyleştirme sözlüğüdür bu: "yavru, fasulye, piliç vb." Sonraları Marx da bunun bilincine varmıştır: "*Evliliğin... dışlayıcı özel mülkiyetin* bir şekli olduğu tartışmasız bir doğrudur."[35] Ama ne Marx'ın kendisi, ne de onun ardılları, bu saptamanın sosyalizm açısından, ya da en azından kadınların durumunun yapısal bir analizi açısından ne anlam taşıyacağını hiçbir zaman ciddi şekilde göz önüne getirmeye çalışmamışlardır. Aynı pasajda Marx, komünizmin kadınların ortak mülkiyet olarak 'ortaklaşa kullanılacakları' anlamını taşımayacağını vurgulamıştır. Fakat hiçbir zaman da bunun ötesine gitme yürekliliğini göstermemiştir.

Burada tarihe bir göz atmak yerinde olacaktır. Sosyalistlerin hiçbir şey söylemeyerek açık bıraktıkları boşluğu liberal ideologlar doldurmuştur. Oldukça yakın bir geçmişte çıkan *Eros Denied* (Eros'un Yadsınması) adlı kitabında Wayland Young, Batı uygarlığının cinsellik konusunda en baskıcı uygarlık olduğunu ileri sürmekte ve

35) Karl Marx, *Private Property and Communism*, s. 153.

cinsel özgürlük talebi bağlamında, bu uygarlığı uzun uzun Doğu toplumları ve antik çağla karşılaştırmaktadır. Ne var ki kitapta, kadınların bu farklı toplumlardaki durumundan, ya da buralarda geçerlikte olan farklı evlilik-sözleşmelerinden hiç söz edilmemesi oldukça çarpıcıdır. Bu da bütün tartışmayı salt şekilsel bir işleme dönüştürmektedir; bu haliyle de, sosyalistlerin, kadınların durumu üstüne tartışmalarında cinsel özgürlük ve bunun ne anlam taşıdığı sorununu görmezlikten gelmelerinin öbür yüzüdür. Çünkü, bazı Doğu toplumlarının ya da eski (hatta ilkel) uygarlıkların, Batı toplumlarından çok daha az ahlâkçı oldukları doğru olmakla birlikte, bunu toplumsal yapıdan soyutlanabilecek bir 'aktarılabilir değer' olarak görmek saçmadır. Gerçekte, bu toplumların birçoğunda cinsel açıklık, bir tür çokeşli sömürüyle bir arada gitmiştir; bu durumda cinsel açıklığın erkek egemenliğinin bir belirtisi olduğu aşikardır. Sanat da erkeğin alanı olduğundan, bu özgürlük sanatta doğal ve genellikle güçlü bir ifadesini bulur; bu olgu, çoğu kez, toplumdaki insan ilişkilerinin bütünsel niteliğinin bir kanıtıymış gibi değerlendirilmektedir. Oysa bu gözlemden daha yanıltıcı bir şey olamaz. Asıl gerekli olan, bu saf ve yüreklendirici tarihsel örneği vermekten ziyade, farklı toplumlarda cinsel özgürlük ve açıklık derecesiyle kadının durumu ve saygınlığının birlikte değişmesine bir açıklama getirmektir.

Cinsellik ve Kadınların Durumu: Bazı Tarihsel Örnekler

Bazı noktalar çok açıktır. Gerçek tarih, herhangi bir liberal açıklamanın ortaya koyduğundan çok daha diyalektiktir. Hukuksal bir sınırlamayla kısıtlanmamış çokeşlilik, bu kuruma eşlik eden kültürde cinselleşmenin derecesi ne olursa olsun, kesinlikle kadının özerkliğinin tamamıyla karşısındadır ve baskının çok aşırı bir şeklini oluşturur. Eski Çin bunun çok yetkin bir örneğidir: Bir yandan duygusallığın çok önem taşıdığı bir kültürdür bu, öte yandan da, evin reisi olarak babanın olağandışı bir despotluk (düzeni) kurduğu bir toplum. Çinli aile babası 'akraba topluluğunun dini (yarı-resmi) polisi'ydi.[36] Öte yandan, Batı'da tekeşliliğin yerleşmesiyle de bir *mutlak* iyileşme meydana gelmiş değildir. Tekeşlilik, kesinlikle birebir eşitlik yaratmamıştır. Hatta, hiç ilgisi yoktur bu tür bir eşitlikle. Engels'in bu noktadaki saptaması çok yerindedir:

> Tekeşlilik tarihte kesinlikle kadınla erkeğin uzlaşması olarak ortaya çıkmaz, hele böyle bir uzlaşmanın en olgun şekli hiç değildir. Tersine bu kurum, bir cinsin öteki cins tarafından boyunduruk altına alınmasıdır ve tarihöncesinde o güne dek hiç bilinmeyen bir cinsiyet çatışmasının ilanı şeklinde kendisini gösterir.[37]

36) Karl Wittfogel, *Oriental Despotism*, 1957, s. 118.
37) Friedrich Engels, *a.g.y.*, II, s. 224.

Ancak, tekeşlilik Hıristiyanlık döneminde Batı'da çok özgül bir şekle bürünmüştür. Batı'da tekeşlilik, daha önce görülmemiş bir genel cinsel baskı düzeniyle birleşmiştir. Hıristiyanlığın St. Paul'den kaynaklanan yorumunda, Musevilikten miras alınmış belirgin bir kadın-düşmanlığı eğilimi zaten vardı. Zamanla bu tavır sulandırıldı; feodal toplum sonraları her ne kadar çileciliğiyle tanınmışsa da, burada en azından yönetici sınıf içinde, şekilsel tekeşlilik, somut hayatta, çokeşliliğin oldukça yaygın olarak benimsendiği bir çerçeve olarak uygulanıyordu. Ama burada da cinsel özgürlük derecesi, bir kez daha, erkek egemenliğinin bir belirtisiydi yalnızca. İngiltere'de gerçekten önemli değişiklik, militan bir püritenizmin yükselmesi ve ekonomide pazar ilişkilerinin yayılmasıyla gerçekleşti. Lawrence Stone şu gözlemi yapıyor:

> Teorik olarak olmasa bile pratikte, on altıncı yüzyılın başlarında soylu sınıf çokeşli bir topluluktu ve boşanmanın resmen yasak olmasına karşın, bazı soylular birbiri ardından birçok kadınla yaşamanın yolunu buluyorlardı. Ancak yüzyılın sonlarında, çifte ölçünün Calvinci eleştirilerinden etkilenen kamuoyu, açıktan açığa metres tutulmasına karşı çıkmaya başladı.[38]

Kapitalizm ve yeni doğan burjuvazinin kapitalizmle birlikte ortaya çıkan talepleri kadına, eş ve anne olarak yeni bir

38) Lawrence Stone, *The Crisis of the Aristocracy*, 1965, s. 663-664.

statü tanıdı. Yeni haklara kavuştu kadın; toplumsal durumu üstüne ateşli tartışmalar yapıldı: Kadınların dövülmesi kınanmaya başlandı. "Burjuva erkeği kadında tamamlayıcısını arar, eşitini değil."[39]

Toplumun kıyısındaki kadın, zaman zaman pazara dayalı bir toplumdaki kadınca işlevinin ötesine geçen bir eşitliğe kavuştu. Katolik kilisesinden en uzakta yer alan mezheplerde kadınlar çoğu kez, erkeklerle tamamen eşit haklara sahiptiler: Quaker'ların öncüsü olan Fox, 'Kurtarılışı'nın düşüşten önceki eşitliği geri getirdiğini ve böylelikle Quaker kadınlarının gerçek bir özerklik kazandığını ileri sürmüştü. Ama mezheplerin çoğu kurumsallaşınca aile disiplininin gerekliliği ve bununla birlikte kadının yumuşak başlılığı yeniden vurgulanmaya başlandı. Tarihçi Keith Thomas'ın da belirttiği üzere, Püriten'ler "kadının saygınlığını arttırmak amacıyla bir şeyler yapmışlardı, ama yaptıkları çok da fazla bir şey değildi".[40]

Patriyarkal sistem yeni ekonomik üretim tarzınca, yani kapitalizm tarafından korunmuş ve sürdürülmüştür. İşlerliği olan tam bir tekeşliliğe geçiş, bugün bildiğimiz anlamda çağdaş burjuva toplumuna geçişte görülmüştür. Kapitalist pazar sisteminin kendisi gibi tekeşlilik de tarihsel bedeli bü-

39) Simone de Beauvoir, *La Marche Longue*, 1957, İngilizce çevirisi: *The Long March*, 1958, s. 141.
40) Keith Thomas, "Women and the Civil War Sects", *Past and Present*, sayı 13, 1958, s. 43.

yük olan bir *tarihsel* ilerlemeydi. Kapitalist toplumun formel, hukuksal eşitliği ve kapitalist rasyonalite, artık emek sözleşmesinde olduğu kadar evlilik sözleşmesinde de uygulanıyordu. Her iki durumda da, sözdeki eşitlik gerçekliktekı sömürüyü ve eşitsizliği gizlemekteydi. Ama her iki durumda da, formel eşitliğin kendisi, daha öte bir ilerlemeyi mümkün kılıyordu.

Cinsellik ve Kadınların Durumu: Günümüz

Bugünün durumunu yeni bir çelişki belirlemektedir. Cinsel özgürlük, çokeşlilik koşullarında genellikle bir sömürü biçimidir. Ancak, eşler arası formel eşitlik (tekeşlilik) bir kez kurulduktan sonra, cinsel özgürlük artık tersine, kurtuluşu mümkün kılacak bir güç durumuna gelir. Bundan sonra bu kavram, her iki cins için de, mevcut cinsellik kurumlarının sınırlarını aşma özgürlüğü anlamını taşıyacaktır.

Öyleyse, tarihsel olarak bakıldığında şöyle bir diyalektik hareket gözlemleriz: Oldukça bağnaz bir baskı döneminde cinselliğin dile getirilmesi 'feda edilmiştir'; ancak bu dönem, yine de cinsel roller arasındaki eşitliğin artmasına yol açmış ve böylece, iki anlamda, yani *hem* eşitliğe *hem de* özgürlüğe dayanan gerçek bir cinsel kurtuluşun önkoşulunu yaratmıştır. İşte, kurtuluşun bu iki anlamının birliği, sosyalizmi tanımlamaktadır.

Bu devinim 'duygular' tarihinde doğrulanabilir. *Aşk* yüceltmesi ancak on ikinci yüzyılda ve hukuksal evlilik şekillerini karşısına alarak ortaya çıkar; bu dönemde kadınlara verilen değer de artar (şövalye aşkı). Bundan sonra giderek yayılır 'aşk geleneği' ve tamamen evlilik kurumuna özümlenip, 'bütün *hayat* adına yapılmış *özgür* seçim' gibi bir saçmalığın üretilmesine yol açar. Burada ilginç olan, Batı'da tekeşliliğin bir kurum olarak, aşk düşüncesinden yüzyıllarca önce ortaya çıkmış olmasıdır. Aşk ve tekeşlilik, sonraları resmen birbiriyle uyumlu hale getirilmiştir, ancak aralarındaki gerilim hiçbir zaman ortadan kalkmamıştır. 'Evliliğin' iradeye bağlı sözleşmeli niteliği ile, 'aşk'ın -tam da irade dışı gücüyle tanınan bu tutkunun- denetlenemez, kendiliğinden oluşu arasında şekilsel bir çelişki vardır. Herkesin, hayatı boyunca ancak bir kez âşık olabileceği ve bu yüzden de bunun iradeye dayalı bir sözleşmeye bağlanabileceği anlayışı, psikolojik-ideolojik bir sistem olarak cinsel baskı biraz gevşediğinde, gündelik yaşantılar ışığında giderek daha az inandırıcı olmaya başlamıştır.

Kuşkusuz, şimdilik geleneksel değerler sistemindeki en önemli çatlağı, evlilik öncesi cinsel deneyimlerdeki artış oluşturmaktadır. Çağdaş toplumda bu tür ilişkiler artık neredeyse meşrulaşmıştır. Ancak bu artışın mantıksal sonuçları, toplumda egemen olan ve evliliği, dışlayıcı ve sürekli bir bağ olarak gören ideolojik evlilik anlayışını sarsıcı bir

nitelik taşımaktadır. Amerika'da yayınlanan *Aile ve Cinsel Devrim* adlı derlemede çok açık biçimde görülür bu:

> Evlilik-dışı ilişkiler açısından bakıldığında, cinselliğe karşı olanlar, sonunda yenilecek olsalar bile, verdikleri mücadelede hâlâ güçlü durumdadırlar. Erkeklerin ve kadınların evlenene kadar bekâretlerini koruma, evlendikten sonra da eşlerine tamamen bağlı kalma zorunlulukları, Musevi-Hıristiyan cinsel ahlâkının çekirdeğini oluşturur. Evlilik öncesi iffet açısındansa bu ahlâk açıkça dönemini doldurmuş gibidir; toplumun birçok kesiminde de giderek içi boş bir kalıp haline gelmiştir.[41]

Günümüz koşullarında, cinsel özgürleşme dalgası kadınların genel anlamda daha özgür olmalarını getirebilir. Aynı şekilde bu gelişme, yeni baskı hallerinin habercisi de olabilir. Püriten-burjuva düşüncenin yaratısı olan 'tamamlayıcı' (eşit değil) anlayış, kurtuluşun *önkoşulunu* sağlamıştır. Ancak, bu anlayışın getirdiği cinsiyetler arası hukuksal eşitliğin bedeli, baskının son derece yoğunlaşması olmuştur. Sonraları, özgür bir cinselliğin daha çok gelişmesini - tıpkı özel mülkiyet gibi- frenlemiştir bu anlayış. Kapitalist pazar ilişkileri tarihsel olarak sosyalizmin önkoşulunu oluşturmuştur; burjuva evlilik ilişkileri de (*Komünist Manifesto*'daki itham edici saptamaların tersine) pekâlâ kadınların kurtuluşunun önkoşulu olabilir.

---

41) Albert Ellis, "The Folklore of Sex", *The Family and the Sexual Revolution*, der. E.M. Schur, 1966 içinde, s. 35.

4) ÇOCUKLARIN TOPLUMSALLAŞTIRILMASI

Kadın, çocuklarının toplumsallaştırıcısı kimliğine büründüğünde, biyolojik 'anne olma yazgısı' kültürel bir işe dönüşür. Çocuklarının yetiştiricisi olmak, kadının en temel toplumsal tanımıdır. Toplumsallaştırma işlevine uygun oluşu, kadının fizyolojik durumundan kaynaklanır; bir yandan süt verme yetisi, öte yandan zaman zaman ağır işleri yüklenebilmekteki göreli yeteneksizliği bu durumun belirleyicileridir. Daha baştan, uygunluk ve kaçınılmazlığın aynı şey olmadığını söylemek gerekir.

Birçok antropolog bunu açıkça belirtmiştir. Örneğin, Lévi-Strauss şöyle yazar:

> Bütün insan topluluklarında, kadınlar çocuk doğurur ve onlara bakarlar; erkeklerin uzmanlık alanıysa avcılık ve savaş gibi etkinliklerdir. Ne var ki burada bile ikircikli durumlarla karşılaşırız: Kuşkusuz, erkekler hiçbir zaman çocuk doğurmazlar, ama birçok toplumda... sanki doğuruyorlarmış gibi davranmaya itilirler.[42]

Evans-Pritchard'ın Nuer kabilesi betimlemesi de tam tanıma böyle bir durumu tanımlamaktadır. Margaret Mead, kadınlık ile besleyicilik arasında doğal bir bağıntı olduğu varsayımının bir dileği ifade ettiğini söyler:

> Bir annenin çocuğuna bakmasının kendisi açısından

42) Claude Lévi-Strauss, "The Family", *Man*, der. H.L. Shapiro, *Culture and Society*, 1956 içinde, s. 274.

elverişli olmasına dayanılarak, bunun, bir teolojik evrim sürecinde kadınlara yapılan özenli bir ayrıcalık olduğu varsayımı ortaya atılmaktadır. Erkeklerin avcılık yapmış olmalarına, avcılığın da girişimcilik, yüreklilik ve girişkenlik gerektiren bir etkinlik olmasına dayanılarak, bu yararlı tavırların onlara cinsel kişilik özellikleri olarak sunulduğu öngörülmüştür.[43]

Ancak, çocuk yetiştirmede rollerin kültürel olarak dağıtılması ve burada çeşitliliğinin olmayışı, ele alınması gereken temel sorun değildir. Bundan daha önemli olan, toplumsallaştırma sürecinin kendisini ve bu sürecin gereklerini analiz etmektir.

Sosyolog Talcott Parsons ayrıntılı analizinde, birisi 'anlatımcı' *(expressive)*, öteki de 'araççı' rolü yüklenmiş iki ebeveynin olmasının çocuk açısından ciddi önem taşıdığını ileri sürer.[44] Çekirdek aile, bir yandan kuşaklar arası hiyerarşinin (anne-baba ve çocuklar), öte yandan anne-babanın üstlendiği farklı rollerin (anne-anlatımcı; baba-araç) oluşturduğu iki eksenin yörüngesinde döner. Rol dağılımının temelinde annenin bebeği emzirebilme-

43) Margaret Mead, "Sex and Temperament", *The Family and the Sexual Revolution* içinde, s. 207-208.

44) Talcott Parsons/Robert F. Bales, *Family, Socialization and Interaction Process*, 1956, s. 47. "Araççı işlevler, sistemle sistemin sistem dışındaki durumu arasındaki bağlantıları... ve *dışsal* hedef-nesnelerle istenen türden ilişkileri 'araççı' bir yoldan kurmayı ifade eder. Anlatımcı işlevlerse, sistemin 'içsel' işleyişini, yani üyeleri arasındaki bütünleşme (davranış) kalıplarının ve gerilim düzeylerinin düzenlenmesini ifade eder."

si, babanın da emzirememesi yatmaktadır. Parsons ve çalışma arkadaşlarına göre, bütün topluluklarda, babanın çocuğu besler gibi göründüğü en ilkel kabilelerde bile (örneğin, Evans-Pritchard ve Mead'ın ele aldığı türden topluluklarda), erkek eşin *anneye karşı* araççı rolü üstlenmektedir. Çocukla ilişkisinde anne, bir aşamada hem araççı hem anlatımcı rolü oynar; bu, kadının sevgi ve şefkat kaynağı olmanın yanı sıra, onaylama ya da onaylamama görevini de yüklendiği ilk yıllardır yalnızca. Ne var ki, bundan sonra baba, ya da onun yerini tutan erkek (anasoyuna dayalı toplumlarda annenin erkek kardeşi ya da ağabeyi) bu rolü devralır. Çağdaş bir sanayi toplumunda iki tür rol çok belirgin bir önem taşır: Yetişkinin ailedeki doğurganlık rolü ve dışarıda, iş dünyasındaki mesleki rolü. Kendi içinde ailenin işlevi, kadının aile içindeki işlevini yansıtmaktadır; bu, her şeyden önce, anlatım işlevidir. Bütünleşme-uyarlama-anlatım rolünü üstlenmiş bir kişi, zamanının hepsini dışarıda, araççı mesleki işlerinde geçiremez; dolayısıyla, kadınların evin dışında çalışmalarının önünde çok derin yapısal engeller vardır. Parsons'un analizi, çağdaş Amerikan toplumunda anneye özgü toplumsallaştırma rolünün sınırlarını çok açık biçimde belirlemektedir.[45]

45) Parsons'un en önemli teorik buluşlarından biri, çocuğun içselleştirmeye çalıştığı şeylerin, içine girdiği karşılıklı rol ilişkilerinin içeriğiyle değişeceği savıdır. R.D. Laing, *Family and Individual Structure* (1966) adlı kitabında, çocuğun bütün sistemi -yani, 'aile'yi- içselleştirebileceğini savunmaktadır.

Fakat bu açıklama, toplumsallaştırmanın başka yönleri ve başka şekillerinin de olabileceğini ortaya koymaz. Parsons'un eserinin değerli yönü, yalnızca, toplumların oluşmasındaki belirleyici süreç olarak toplumsallaştırmanın taşıdığı önemi ısrarla vurgulamasıdır (hiçbir Marksistte bu tür bir analiz yoktur). Parsons'un vardığı genel sonuç şudur:

> Yetkin kişilik psikologları, ciddi sayılacak hiçbir kayıt getirmeden, kişiliklerin katılık derecesi açısından çok farklılık göstermesine karşı belirli 'kişilik' kalıplarının (kalıtımsal olmayanların) çok genel hatlarıyla henüz çocuklukta oluştuğu ve yetişkinlik çağının deneyimleriyle kökten değişmediği kanısındadırlar. Burada önemli olan, bu saptamanın tam anlamıyla doğru olup olmadığı, ya da esnekliğin önemli ölçüde azalmasının tam olarak hangi yaşlara rastladığı sorunu değildir. Önemli olan, kişiliğin çocuklukta oluştuğu ve ondan sonra göreli olarak durağan olduğu olgusudur.[46]

Çocukluk/Bebeklik

Şu nokta, tartışma götürmez bir olgu gibi görünmektedir: Çağdaş psikolojinin gerçekleştirdiği en önemli dev-

46) Talcott Parsons, *The Social System*, 1952, s. 227. Kadın Kurtuluşu Hareketi'nin, çocuk bakımının önemini hem pratik hem de teorik olarak vurguladığı ve bu konuya gereken ciddiyetle eğildiği kuşku götürmezdir. Örneğin bkz. "Women's Liberation: Notes On Child-Care", Kadın Merkezi, 36 West 22nd St, New York yayını.

rimlerden biri, bireyin ömür süresi içerisinde, çocukluğun özgül ağırlığının belirleyici olduğunu ortaya çıkarmak olmuştur.

Ruhsal zaman olarak çocukluk, kapladığı kronolojik zamandan karşılaştırılamayacak kadar daha uzundur. Freud, çocuk cinselliği üstündeki çalışmalarıyla bu devrimi başlatmıştır; Melanie Klein, çocuğun doğduktan sonraki ilk bir yılı üstüne yaptığı çalışmayla daha da ileri götürmüştür bu süreci. Sonuç olarak, bugün artık doğumdan başlayıp çocukluğa dek uzanan sürenin herkes açısından ne denli nazik ve tehlikeli olduğunu, eskiden farkında olduğumuzdan çok daha iyi biliyoruz. Yetişkin kişiliğin yazgısı, çocukluğun ilk aylarında büyük ölçüde belirleniyor gibi görünmektedir. Çocuğun ileride dengeli ve toplumla bütünleşmiş bir kişi olmasının önkoşulları, onu toplumsallaştıran yetişkin kişinin olağanüstü bir özen ve zekâya sahip olmasını ve zaman içinde süreklilik taşımasını gerektirir.

Çocukluğun bilimsel o larak anlaşılmasında kuşku götürmez ilerlemeler olan bu ilkeler, geleneksel ailenin giderek aşılır gibi göründüğü bir dönemde, kadının en güzel işlevinin analık olduğunu yeniden doğrulayacak bir tartışma olarak kullanılmıştır. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'nda, boşaltılan bölgelerden gelen çocukları inceleyen psikolog Bowlby'nin savı şudur: "Bebeğin ve küçük çocuğun annesiyle sıcak, yakın ve sürekli bir ilişki yaşaması

ruh sağlığı açısından çok önemlidir."[47] Bu savıyla Bowlby, o günden bu yana katlanarak artan bir eğilimi başlatmıştır. Aile ideolojinin vurgusu, anneliğin sıkıntısının yüceltilmesinden (çekilen acının çocuğu ne kadar değerli kıldığı, vb.), anne bakımının bir toplumsal edim olarak kutlanmasına kaymıştır. Hatta bu tavrın gülünç noktalara vardığını bile söyleyebiliriz:

> Anne için süt vermek, yaratma ediminin tamamlayıcısı olur. Bu olay, anneye yoğun bir kendisini gerçekleştirmişlik duygusu verir ve bir kadın için umulabilecek en yetkin ilişkiye girmesini sağlar... Ancak, yalnızca doğurma olayı kendi başına karşılamaz bu ihtiyacı ve bu isteği... Anaçlık bir hayat tarzıdır. Yumuşak duygularda, koruyuculukta olsun, anaç kadına özgü sarıp sarmalayan sevgide olsun, bir kadının bütünsel benliğini dile getirmesini sağlar annelik.[48]

Buradaki totolojiler, yutturmacalar, düpedüz saçmalıklar, esasen gerçeklik ile ideoloji arasındaki uçurumun açık bir belirtisidir.

---

47) John Bowlby, akt. Bruno Bettelheim, "Does Communal Education Work? The Case of the Kibbutz", *The Family and the Sexual Revolution* içinde, s. 295. Boşaltılan bölgelerden gelen bu çocuklar, annelerini kaybetmenin ötesinde başka bir şeylerden, örneğin bombardımanlardan ve hava saldırılarından etkilenmişlerdi büyük ihtimalle.

48) Betty Ann Countrywoman, *Redbrook*, Haziran 1960, akt. Betty Friedan, *The Feminine Mystique*, Penguin, 1965, s. 51.

Aile Modelleri

Bu ideoloji, aile modelindeki gerçek bir dönüşümün çarpık bir anlatımıdır. Aile küçüldükçe her çocuğun önemi artmıştır. Yeniden üretim ediminin kendisi giderek daha az zaman almakta, buna karşılık, toplumsallaştırma ve besleme sürecinin önemi artmaktadır. Çağdaş toplumda, çoğunlukla ve ergenlik çağına özgü fiziksel, ahlâki ve cinsel sorunlarla uğraşmak bir tutku haline gelmiştir. Bütün bunların sorumluluğu, son analizde, anneye yüklenir. Bu süreçte, annenin toplumsallaştırıcılık rolü öne çıkarken yeniden üreticilik rolü giderek geri planda kalmaktadır. İngiltere'de, bir anne 1890'larda on beş yılını gebelikle ve çocuk yetiştirmeyle geçirirken, 1960'larda bu süre ortalama dört yıla düşmüştür. Beş yaşında başlayan zorunlu eğitim, çocuğun zedelenmeye en açık olduğu ilk birkaç yılından sonra, annelik işlevini çok büyük ölçüde azaltmaktadır kuşkusuz.

Dolayısıyla, günümüzde, çocuğun ilk yıllarına rastlayan toplumsallaşmanın önemi nitel olarak geçmişte olduğundan çok daha fazladır; buna karşılık, gebelik ya da çocuk yetiştirmenin bir annenin hayatında tuttuğu süre nicel olarak azalmıştır. Bundan şu çıkar: Toplumsallaştırmayı hemen annenin yeni görevi düzeyine çıkarmamak gerekir. Gizemli bir perde olarak kullanıldığında, bu görev bir baskı aracına dönüşmektedir. Bunun da ötesinde, biyolojik anneyle toplumsal annenin örtüşmesini gerekti-

ren hiçbir özsel sebep yoktur. Toplumsallaştırma sürecinin kendisi değişmez; ama toplumsallaştırıcının kimliği değişebilir.

İsrail'deki 'kibbutz'larda ortaklaşa çocuk yetiştirme yöntemlerini gözlemleyenler, özel olarak yetişmiş bir bakıcı eliyle yetiştirilen (ama anne sütüyle beslenen) çocuğun yaygın anne-baba kaygılarından *doğan sorunlarla* karşılaşmadığına ve dolayısıyla bu sistemden kazançlı çıkıyor olabileceğine dikkati çekmektedirler. Gerçi bu imkânı da putlaştırmamak gerekir. (Örneğin Jean Baby, dört yaşını geçmiş çocuklarla ilgili olarak, "çocuğun da annenin de özgürlüğünün sağlama alınması için tam bir ayrılığın kaçınılmaz göründüğü"nü[49] söyleyecek kadar ileri gitmektedir.) Ancak bu ihtimal, ne çekirdek aileye, ne de biyolojik ebeveyne, ya da daha doğrusu biyolojik ebeveynden birine, yani anneye mutlaka bağlı olmayan, birden fazla toplumsallaştırma şeklinin geçerli olabileceğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Bu düşüncelerden çıkarılacak ders, kadınların kurtulmaları için, içinde yer aldıkları dört *yapının hepsinin* -Üretim, Yeniden Üretim, Cinsellik ve Toplumsallaştırma- dönüştürülmesi gerektiğidir. Bunlardan bir tanesinin değişti-

49) Jean Baby, *Un Monde Meilleur*, Maspero, 1964, s. 99.

rilmesi bir başkasının güçlendirilmesiyle etkisiz duruma gelebilir (örneğin, toplumsallaştırmadaki artışın, yeniden üretimdeki azalmayı kapatması gibi). Bu yalnızca, sömürü tarzının öğelerinin yer değiştirmesi demektir. Son altmış yılın tarihine bakıldığında bu yönde fazlasıyla kanıt bulunabilir. Yirminci yüzyılın başında, İngiltere ve ABD'deki militan feminist hareket, şiddet açısından işçi hareketini geride bırakmıştır. Hatta bunun sonunda, siyasal bir hak olan oy hakkı kazanılmıştır. Ama yine de bu gelişme, burjuva toplumunun formel hukuk eşitliğinin tamamlanması olmaktan öteye geçmediği için, kadınların toplumsal-iktisadi durumlarında neredeyse hiçbir fiili değişikliğe yol açmamıştır.

Oy hakkının sağlanması kendinden başka hemen hemen hiçbir miras bırakmamıştır kadınlara; oy hakkı uğruna mücadele edenler, çoğunlukla kendi başlangıç taleplerinin ötesine geçememişlerdir ve önderlerinin çoğu, daha sonraları, aşırı gericilere dönüşmüşlerdir. Rus Devrimi'yse oldukça farklı bir deneyime yol açmıştır. 1920'lerde Sovyetler Birliği'nde getirilen ileri toplumsal yasalar, kadınları her şeyden önce cinsellik alanında özgürleştirmeyi amaçlıyordu; boşanma, eşlerin ikisi açısından da serbest ve otomatik hale getirilmiş, böylece evlilik pratikte ortadan kalkmıştı; yasadışı çocuk anlayışı yıkılmış, kürtaj serbest bırakılmıştı, vb. Geri nüfusunun yarısı okuma yazma bilmeyen, hızlı sanayileşmeye yönelmiş (dolayısıyla da yüksek

bir doğum oranına ihtiyacı olan) bir ülkede, bu yasaların toplumsal sonuçları beklenebileceği üzere bir felakete yol açtı.[50] Stalinizm, çok geçmeden, geleneksel çelik kuralları yeniden yerleştirdi. Miras yeniden getirildi, boşanma güçleşti, kürtaj yasaklandı, vb.

> Devlet, aile olmadan var olamaz. Sovyet Sosyalist Devleti için evlilik, ancak eşler tarafından ömür boyu süren bir birleşme olarak görüldüğünde olumlu bir değer olur. Sözde-özgür aşk, burjuvazinin bir buluşudur; bu kavramın bir Sovyet vatandaşının davranış ilkeleriyle ilgisi yoktur. Ayrıca evlilik, ancak çocuk olduğunda ve eşler en yüksek mutluluk olan anne baba olma mutluluğunu yaşadıklarında Devlet'in gözünde gerçek değerine kavuşur. (1939, Adalet Komiserliği'nin resmi gazetesinden)[51]

Çalışma hak ve zorunluluğu alınmamıştı kadınların elinden; ama bu kazanımlar, daha önceki cinsel özgürleşme ve aileyi ortadan kaldırma çabalarıyla bütünleştirilmediği için genel bir kurtuluşa da dönüşmemişti.

Bugün Çin'deyse daha farklı bir deney yaşanmaktadır. Devrimin bu aşamasında, bütün vurgu kadınları *üretim içinde* özgürleştirmeyedir. Bu, kadınların toplumsal düzlemde önemli ölçüde ilerlemelerini sağlamıştır. Ancak,

---

50) Bu konuda daha etraflı bir açıklama için bkz. Kate Millett, *Sexual Politics*, Bölüm IV A.

51) *Sotsialisticheskaya Zakonnost*, 1939, sayı 2, akt. N. Timasheff, "The Attempt to Abolish the Family in Russia", der. N.W Bell/E. P. Vogel, *The Family*, 1960 içinde, s. 59.

kamusal hayatta gittikçe artan, korkunç bir cinsel baskı ve katı bir ahlâkçılık eşlik ediyor gibi görünmektedir bu gelişmeye. Görünen tablonun gerisinde yatan, yalnızca kadınları iktisadi hayata kitlesel olarak katma ihtiyacı değil, aynı zamanda İmparatorluk döneminde ve Komintang dönemlerinin Çin'inde, Çarlık Rusyası'yla karşılaştırılamayacak ölçüde kol gezen insandışılığa, yozluğa ve fahişeliğe karşı duyulan derin tepkidir. Eski düzende kadınların sömürülmesi öyle boyutlara ulaşmıştı ki, Çin Devrimi'nde köylerde kadınların katılım düzeyi özel olarak yüksekti.

Yeniden üretime gelince, 1930'larda ve 1940'larda Rusya'da görülen annelik yüceltmesi burada, nüfus sorunu yüzünden ortaya çıkmamıştır; gerçekten de Çin, halkına tamamen devlet eliyle parasız doğum kontrolü imkânları sağlayan ilk ülkelerden biri olabilir dünyada. Ancak burada da, düşük sanayileşme düzeyi ve emperyalizm kuşatmasının doğurduğu korku sebebiyle toptan bir ilerleme beklenemezdi.

Günümüzde, kadınların gerçekten kurtulması herhalde ancak çok gelişmiş Batı toplumlarında beklenebilir. Ama bunun için, kadınların özümlenmiş olduğu bütün yapıların dönüşmesi ve bütün çelişkilerin 'bir kopuş birliği'nde bir araya gelerek, bir patlamaya yol açması gerekir. Devrimci bir hareketin, analizini yapıların eşitsiz gelişimi temeline oturtması ve bileşimdeki en zayıf halkaya saldırma-

sı gerekir. Bu, sonradan, genel bir dönüşümün başlangıç noktası durumuna gelebilir.

Günümüz koşullarında farklı yapıların durumu nedir? Kadınların, kendilerini içinde buldukları her konumdaki koşulları nelerdir?

Kadınların durumu diğer toplumsal grupların
durumlarına benzemez, çünkü bir bütünün,
insan türünün yarısını oluştururlar. Kadınlar temeldir,
yerleri doldurulamaz; bu yüzden, başka toplumsal gruplarla
aynı şekilde sömürülmezler. Onların kaderlerini ölümcül kılan da
bu çelişkili konumlarıdır; temel bir önem taşımanın
ve fiilen kenarda köşede kalmanın bir ve aynı zamanda
gerçekleşiyor ve gerçekleşmekte olmasıdır.

Feminizm bütün kadınları bütünsel bir ezilmişlikte
birleştirir; yani, her kadını kapsar feminizm.
Feminizm siyaseti, buna uygun olarak bütünsel bir saldırıdır.

İlk işbölümü, ilk defa ezenlerin ve ezilenlerin
ortaya çıkmasıydı; öte yandan, ilk işbölümü de kadınla erkek
arasındaki işbölümüydü, haliyle, ilk ortadan kaldırılması
gereken tahakküm şekli de bu eşitsizlik olmalıdır.
Bu, şiirsel bir adalet anlayışı olacaktır...

agora kitaplığı • 133
ISBN 9944-916-46-3
9 789944 916462
feminist kitaplık • 3
6 YTL
www.agorakitapligi.com